

ARBEIDSLIV-HISTORIE-SAMFUNN

**Utviklingstrekk ved norsk yrkesutdanning
og fagopplæring**

Ole Johnny Olsen

AHS serie B 1989:3

**GRUPPE FOR FLERFAGLIG ARBEIDSLIVSFORSKNING
UNIVERSITETET I BERGEN**

AHS serie B

AHS-gruppens skriftserier

AHS-gruppen har sprunget ut av et bredt flerfaglig arbeidslivs- forskningsmiljø som har eksistert ved UiB i noen år. Prosjektene "Humanistisk orientert arbeidslivsforskning" og "Mot en rasjonell ledelse - profesjonsutvikling mellom kunnskapsproduksjon og teknologisk endring" (MORAL) har f.eks. utgått fra dette miljøet. Disse prosjektene har hatt sine egne skriftserier som nå erstattes av AHS-gruppens to serier, serie A og B. I serie "A" publiseres større forskningsrapporter, hovedoppgaver og avhandlinger. I serie "B" trykkes arbeidsnotater, diskusjonsinnlegg, m.v.

Formålet med seriene er å bidra til opparbeidingen av sammenhengende kunnskap om sentrale trekk ved utviklingen av norsk arbeidsliv i vårt århundre. Et så bredt siktemål innebærer for det første at et omfattende historisk materiale må trekkes inn, også fra tiden før århundreskiftet da viktige forutsetninger ble etablert. For det andre innebærer det at arbeidslivet ikke bør studeres isolert fra det øvrige samfunn. Studiet av relasjonene mellom arbeidslivet og andre samfunnsområder må tillegges stor betydning. For det tredje vil dypere forståelse for hva som særpreger utviklingen av norsk arbeidsliv føre til en sammenligning med andre industrinasjoner. Norsk arbeidsliv må plasseres i et kryss-nasjonalt, komparativt perspektiv.

Ingen enkeltbidrag eller enkeltpersoner kan ha forhåpninger om å favne bredden og kompleksiteten i den forskning som dette siktemålet legger opp til. Men en rekke forskere i ulike norske miljøer arbeider med prosjekter som knytter an til et slikt siktemål. Seriene ønsker derfor også å være forum for disse.

Henvendelser til redaksjonskomiteen og bestillinger av publikasjoner kan gjøres til:

AHS - gruppe for flerfaglig arbeidslivsforskning
Universitetet i Bergen
Christiesgt. 5-7
5000 Bergen
tlf. (05) 21 31 45

Publikasjonene kan bestilles hos (se publikasjonsliste bakerst):

Studia Universitetsbokhandel
Postboks 98-100
Universitetet, 5027 Bergen

AHS serie B   ISSN: 0801-6038
AHS serie A   ISSN: 0801-602X

Hittil utkommet:

AHS serie A:

- 1987-1 Øyvind Bjørnson:
*Den Nye Arbeidsdagen - Bedriftsledelse og arbeidere ved Stordø
kisgruver 1911 -1940.* (314 sider, kr. 120.)
- 1987-2 Lars Gaute Jøssang:
*Arbeidsprosessar og arbeidarpolitikk ved Stavanger electro
Staalverk A/S 1913 - 1931.* (200 sider, kr. 120.)

AHS serie B:

- 1988-1 Olav Korsnes:
*Universalisme og komparativ metode. To artikler om
arbeidslivsforskning.* (19 sider, kr. 35.)
- 1988-2 *Årsrapport*
- 1988-3 *Presentasjon av forskningsområder.*
- 1988-4 *Arbeid, organisering og erfaring. Artikler fra prosjektet "Humanistisk
orientert arbeidslivsforskning".* (196 sider, kr. 50.)
- 1988-5 Tor Halvorsen, Olav Korsnes og Rune Sakslind:
*Arbeidspolitikk som forskningsprogram. Perspektiver og
problemer.* (51 sider, kr. 35.)
- 1988-6 Ole Johnny Olsen:
*"Nye produksjonskonsepter" og arbeidssosiologiske visjoner.
Presentasjon av Kern og Schumann: "Das Ende der
Arbeitsteilung?"* (51 sider, kr. 35.)
- 1988-7 Martin Byrkjeland, Knut Venneslan (red.):
*Industrialisering og arbeidsliv. Rapport fra den andre nordiske
arbeidslivskonferanse på Voss, 30. oktober - 1. november 1986.*
(278 sider, kr. 70.)
- 1989-1 *Omstilling i verftsindustrien. Programnotat.* (27 sider)
- 1989-2 *Utdanningssystem og utdanningspolitikk. Yrkesfaglig og teknisk
utdanning i Norge. Programnotat.* (16 sider)
- 1989-3 Ole Johnny Olsen:
Utviklingstrekk ved norsk yrkesutdanning og fagopplæring. (65
sider, kr. 35.)
- 1989-4 Olav Korsnes (red.):
*Disiplin og nyskaping. Tverrfaglighet og forskningspolitikken i
90-åra.* (144 sider, kr. 50.)

Innholdsfortegnelse

1. Innledning	s. 1
2. Håndverk og industrifag	s. 4
3. Yrke eller fag - en begrepsdiskusjon	s. 6
4. Fagopplæringens tidlige utredningsfase, 1900 - 1936	s. 8
4.1. Fag og ikke-fag tidlig på 1900-tallet	s. 8
4.2. Fagopplæringen og "de lavere tekniske skoler"	s. 10
4.3. Fra "fagskolekomite" til "yrkesopplæringsråd"	s. 11
4.4. Fagopplæringen utfordres	s. 13
5. Styringsverk for yrkesskoler og fagopplæring i støpeskjeen. Utviklingen fra 1936 til 1950-åra.	s. 15
5.1. Lov om yrkesskoler for håndverk og industri	s. 15
5.2. Læringeloven	s. 17
5.3. Forholdet mellom skoleverk og lærlingeordning	s. 19
5.4. Vekst for yrkesskolene. Tilbakegang for fagopplæringen.	s. 23
6. Yrkesopplæring i et skoleperspektiv. 1960/70-åra.	s. 25
6.1. Nye argumenter for utbygging av yrkesskolene	s. 25
6.2. Nye reformer i "den videregående skole"	s. 28
6.3. Samarbeid skole - arbeidsliv	s. 31
6.3.1. Norsk Produktivitetsinstituttets engasjement for samarbeid mellom skole og arbeidsliv	s. 31
6.3.2. Schönberg-utvalget	s. 34

7. 1980-tallet: Renaissance for fagopplæringen - men noen vil ha den på "historias skraphaug"	s. 36
7.1. Strid om studieretning for håndverks- og industrifag	s. 36
7.2. "Lov om fagopplæring i arbeidslivet" - fagopplæringen på offensiven.	s. 42
7.2.1. Ny interesse for lærlingeordningen og fagarbeidere	s. 42
7.2.2. Fagopplæring i arbeidslivet - arbeidslivets fagopplæring	s. 45
7.3. Motsetninger og mangfold i norsk yrkesopplæringspolitikk	s. 50
8. Avslutning	s. 52
Referanser	s. 58

1. Innledning

På 80-tallet har vi sett en økende interesse for fag og fagopplæring. Fagopplæringen har fått sterke talsmenn i industrien. Lærlinger tas inn i bedriftene med økt støtte fra det offentlige. Fagbrev blir utstedt i et økende antall. Stadig flere fag og fagområder blir lagt inn under Lov om fagopplæring i arbeidslivet. Bakgrunnen for dette er bl.a. at faglært arbeidskraft vurderes som en forutsetning for økonomisk vekst. Dette kan synes paradoksalt; 20 år etter at Steenkomiteen erklærte lærlingeordningen for avlegs, hevdet enhetsskolen som ideal og lanserte parolen om "livslang læring". Den gang talte man sterkt for at moderne yrkesutdanning måtte ta utgangspunkt i allmenfaglige prinsipper - i teori, ikke i enkeltfagenes praktiske innhold. Det var nødvendig for å sikre en fleksibel arbeidskraft for et arbeidsliv under rask teknologisk endring, het det.

At fag og fagutdanning er på offensiven i dag, betyr ikke at parolene og tankegangen fra 60-tallet er glemt. Tvert om. De fremmes med styrke fra flere hold i den utdanningspolitiske debatten. "Informasjonssamfunnet" stiller krav om "basiskunnskap", ikke om spesifikk fagkompetanse, heter det nå. Likevel, den nye vendingen i utviklingen av norsk yrkesutdanning, kan på en måte oppfattes som historias egen kritikk av mange politikere og samfunnsviteres forestillinger om en gitt og "naturlig" utvikling av arbeid og kvalifikasjonsbehov.

Hva slags utdanning arbeidslivet "krever", avhenger selvfølgelig av utviklingstrekk i arbeidslivet selv. Arbeidets utforming og arbeidskraftens utnyttelse utvikles imidlertid ikke etter naturhistoriske lover, men i en langt mer komplisert samfunnshistorisk prosess. En viktig faktor er bl.a. det utdanningssystem som faktisk finnes. Jobbutforming, kvalifikasjonsstruktur og arbeidsorganisering i bedriftene er i stor grad betinget av den type arbeidskraft som kan rekrutteres fra utdanningssystemet - og vise versa. Utdanning og arbeidsforhold er samtidig grunnlag for interessedannelser og fag-

organisering i arbeidslivet; som igjen har innflytelse på arbeidets utforming, organisering og opplæring. Fagorganisasjonenes politikk og handlingsrom er også knyttet til organisasjons- og avtaleverk på samfunnsnivå. - Slik synes det fruktbart å snakke om en samfunnsmessig utforming av relasjonen mellom arbeid og utdanning.

Utviklingen av et slikt perspektiv har bl.a. hentet inspirasjon fra tysk og fransk forskning (Sakslind 1985, NAVF 1985). Og tyske forskere f.eks. har lenge deltatt i debatten om fagutdanningens framtidige rolle. For også her, i fagarbeidets "Mekka", har det lenge vært sterke krefter som har ønsket å reformere tysk yrkesutdanning etter et en "amerikansk" modell, begrunnet med en angivelig uungåelig prosess i retning av defagliggjøring ("Entberuflichung"). Alt tidlig på 70-tallet var det mange forskere som blåste til forsvar for fagutdanningen. Innflytelsesrike yrkesutdanningsforskere utviklet begreper om en "dynamisk interavhengighet mellom utdanningsystem og bedriftenes personalstruktur" (ISF München, se bl.a. Lutz 1976, 1984). I dette ligger nettopp en fortsåelse av at kvalifikasjonsmønstre og kvalifikasjonstypologier ikke formes naturhistorisk, men er historiske produkt av samfunnsmessige prosesser (Drexel 1980). Basert på en påstand om fagarbeidernes positive betydning for bedriftene, kan det hevdes at slike begreper gir inntrykk av en gjensidig interesse mellom ledelse og ansatte i å forsvare fagutdanningen (se Houman Sørensen m.fl. 1984). Andre, mindre "optimistiske" forskere, ser som en forutsetning for et forsvar av fagene at fagorganisasjonene evner å utvikle en politikk for teknologiutnyttelse og arbeidsutforming (SOFI Göttingen, se f.eks. omtale hos Houman Sørensen m.fl. 1984).

Vi skal ikke gå videre inn på disse synspunktene her. Det er imidlertid viktig å merke seg at utformingen av slike samfunnsmessige begreper og teorier er basert på konkrete studier av bransjer og bedrifter og den historiske utformingen av relasjoner mellom arbeid og utdanning. Det er også i slike konkrete studier perspektivet viser sin fruktbarhet.

Mitt utgangspunkt har vært en undersøkelse av framveksten av nye lærefag for driftsoperatører i prosessindustrien (Olsen 1987). Studier på bedrifts- og bransjenivå viser tydelig hvordan prosessfaget og fagoperatørkategorien har blitt utformet innenfor en mer generell arbeidspolitisk sammenheng der organisasjons- og ledelsesformer, arbeidsmarked, interesseorganisering og avtaleverk har inngått. I tillegg har det vist seg et tydelig behov for å se utformingen av fagene i lys av det norske utdanningssystemets utvikling i sin helhet. - Det er et foreløpig arbeid med dette siste spørsmålet som er bakgrunnen for dette notatet¹.

Alle som begir seg i kast med historisk og sosiologisk forskning omkring yrkes- og fagopplæringssystemet i Norge, vil oppdage mye upløyd mark. Vitenskapelige studier og forskningsrapporter er en mangelvare. Offentlige utredninger og innstillinger er det desto flere av. Dette gir ikke bare forskere mye nyttig kildemateriale. Det gir også en indikasjon på hvilken interesse feltet har vært til del og hvilken omfattende debatt som har blitt ført omkring spørsmål på dette området. Jeg har ikke her dratt full nytte av alle de kildene som er tilgjengelige. Grunnlaget ligger hovedsaklig i et forsøk på å få oversikt over en del kilder og i lesning av noen av de arbeidene som er gjort. Heller ikke vil jeg kunne presentere alle nyanser og interessante momenter i utviklingen. Oppgaven er å gjengi noen hovedlinjer i debatten om fag- og yrkesutdanning og å gi en oversikt over viktige trekk i yrkesopplæringssystemets institusjonelle utvikling. Sjøl om framstillingen er av en noe deskriptiv karakter, håper jeg underveis å få fram noen av de analytiske poengene om den samfunnsmessige formingen av yrkesutdanningen. Hensikten er å bidra til utformingen av noen hypoteser for videre forskning.

---

¹ Denne framstillingen er en utvida og noe bearbeida versjon av én del av et upublisert arbeidsnotat fra 1987, om framveksten av nye lærefag i prosessindustrien. En særlig takk til Rune Saksli for konstruktiv kritikk og gode forslag i arbeidet for å gjøre denne delen av notatet rimelig modent for publisering.

Framstillingen avgrenser seg til problemstillinger vedrørende håndverks- og industrifag. I den sammenheng kan det være nyttig med en begrepsavklaring, som bl.a. kan stille spørsmålet om fagenes rolle i et klarere lys.

2. Håndverk og industrifag

Burkart Lutz har pekt på et en av grunnene til en svekket tro på fagene og fagutdanningens styrke i moderne arbeidsliv, skyldes en manglende forståelse for skillet mellom håndverksfag og industrifag (Lutz 1974). Industrifagenes formelle status som "fag" er sterkt preget av førindustrielle tradisjoner, produksjonsmåter og arbeidsdelingsmønstre. Slik sett er det ingen avgjørende forskjeller mellom håndverk og industrifag. Kvalifikasjonsmessig, derimot, mener Lutz, er det markante særtrekk ved industrifagene.

Fagenes formelle, eller "ytre", status gir seg av en bestemt opplæring og formell prosedyre for anerkjennelse som fagarbeider. Prosessen som fører fram til fagarbeiderstatus varierer over tid og mellom land. Den kan gå gjennom skoleverk og være regulert av offentlige bestemmelser. Eller den kan ensidig være basert på praktisk erfaring i faget og regulert av normer og regler internt i arbeidslivet. Slik var det langt på vei f.eks. i Norge til et godt stykke ut i vårt århundre. Uansett forskjeller i regulering og kvalifiseringsprosess, det som skiller en fagarbeider fra en ikke-fagarbeider er at han med sin fagstatus kan vise til en "lære" som har gitt han bestemte kvalifikasjoner og arbeidsevner. Dette har vært med å gi han en viss autonomi i arbeidsprosessen og styrke på arbeidsmarkedet. Lutz oppsummerer:

"Auf dieser Ebene können wir "Berufe" bezeichnen als Strukturen von Arbeitsvermögen verhältnismässig hoher Dauerhaftigkeit und Allgemeinheit, die eine Schlüsselstellung nicht nur im Arbeitsmarktsprozess, sondern auch in der Orientierung von Bildungsprozessen, in der Steuerung des Bildungsverhaltens und in der Rekrutierungs- wie Einsatzpolitik von Betrieben einnehmen." (Lutz 1974:31)

Hva er så de innholdsmessige forskjellene mellom håndverksfag og industrifag? Først og fremst, mener Lutz, ligger det i at opplæringen i industrifagene gir dem et breiere kvalifikasjonsmessige potensiale. Industrifagene er ikke konstituert av et bestemt sett av redskaper og materialer for bruk til et spesielt konkret arbeid. Deres kapasitet må kunne anvendes i vekslende arbeidssituasjoner i ulike bedrifter. Eller med Lutz' egen formulering:

"Die Ausbildung zu einem bestimmten Beruf hat, um ausreichendes Allgemeinheit von Verwertigungs- und Verwendungsschancen, nicht nur ein bestimmtes fertiges Arbeitsvermögen zu erzeugen, sondern auch die Fähigkeit zu vermitteln, einen allgemeinen Satz von Kenntnissen, Fertigkeiten und Verhaltungsorientierungen auf im Zeitlauf und von Betrieb zu Betrieb wechselnde konkrete Arbeitssituationen anzuwenden." (Lutz 1974:32)

Et karakteristisk trekk ved industrifagenes fagspesifikke egenskaper, mener altså Lutz, er deres evne til tilpassning til stadig nye arbeidsforhold og løsning av forskjellige typer arbeidsproblemer. Slik kan f.eks. en metallfagarbeider i løpet av sitt yrkesliv tillemppe endringer med produkt, produksjonsmiddel og produksjonsmåte, "uten at dette er forbundet med tap av faglig verdi" (ibid). Og merk, når Lutz hevder at industrifagene har disse bestemte egenskapene, pr. definisjon, betyr det samtidig at de *må* ha dem; for å ha "anvendelses- og utnyttelsesmuligheter". Fagene *må* ha en viss "allmenn" karakter for å overleve som fag. - Deres styrke i industriell produksjon har nettopp vært dette særtrekket.

Disse synspunktene gir en interessant bakgrunn både for en vurdering av den rolle håndverks- og industriinteressene har spilt i fagopplæringsspørsmålet opp igjennom årene, og kanskje særlig for dagens diskusjon om fagenes rolle og utformingen fag og fagopplæring. Som vi skal se mot slutten av denne framstillingen, er det ikke slik at fagopplærings-tilhengerne f.eks. er imot teoretiske innslag i fagutdanningen. Det er heller slik at man vil ha en økt satsing på dette. Hovedkampen står om hvordan utdanningen skal foregå i sin helhet. Som praksisorientert og praksisrelatert utdanning,

der teorien blir et redskap i "lære-faget", eller som allmenn-teoretisk orientert utdanning med praksis som "øvelser" som kan underbygge en teoretisk og generell kunnskap. Tyskland og Sveits står som forbilder for fagutdanningstanken. Teori-generalistene henter inspirasjon fra yrkesutdanningen i USA.

I tillegg til forskjellige oppfatninger om dagens kvalifikasjonsbehov, ulike vurderinger av utviklingslinjer i det framtidige arbeidsliv, forskjellige yrkespolitiske interesser osv., ligger det også svært forskjellig yrkespedagogisk tankegang til grunn for disse posisjonene. Spørsmålet er om yrkesutdanningen skal utvikle en "diskursiv tenkning" eller en "teknisk intelligens" (Houmann Sørensen m.fl. 1984:112). En teori-orientert utdanning vil fremme det første, en praksisorientert utdanning det andre. Hva yrkesutdanningen er best tjent med, er ikke bare et internt pedagogisk problem. Det er heller ikke bare et spørsmål om hva som er "best" for næringslivet. Som det er pekt på, ut fra generelle utdanningssosiologiske funn, har spørsmålet også viktige sosiale og klassemessige implikasjoner. Unger med middelklassebakgrunn og akademiker-foreldre, har lettere for å tilegne seg en "diskursiv" tenkning. Med en sterkere teori-orientert undervisning i yrkesutdanningen står man i fare for å produsere samme type ulikhetsforhold som tradisjonelt har vært karakteristisk for de allmennfaglige linjene (ibid).²

3. Yrke eller fag - en begrepsdiskusjon

Før vi går videre kan det være på sin plass med et innskudd om bruken av begrepene yrke og fag. Dette er et komplisert og langt mer uoversiktelig spørsmål enn det umiddelbart kan synes. I norsk språkbruk bruker vi ofte fag der man f.eks. på

---

² Disse yrkespedagogiske problemstillingene har innen sosiologisk forskning først og fremst vært studert av Liv Mjelde (Kokkersvold & Mjelde 1982; Mjelde 1983, 1988). Hennes siste arbeid, avhandlingen "Fra hånd til ånd. Om arbeid og læring i et yrkesutdanningsperspektiv", 1988, har jeg dessverre ikke hatt tilgang på i arbeidet med dette notatet. Se f.eks. også Jangård 1978.

tysk bruker yrke. Det betyr ikke at alle norske yrker vil kunne passe inn under det tyske "Beruf", slik Lutz har definert det ovenfor. Hjelpearbeid på et maskinverksted eller renovasjonsarbeid i kommunen er i Tyskland ikke "Berufe". Men på norsk kan vi kalle det yrker. Samtidig er det både på norsk og tysk langt flere yrker enn det vi kaller fag, i betydningen "lærefag" (for Norge, sammenlign Norsk yrkesleksikon og årmeldingene fra RFA). Om vi f.eks. ser på betegnelsene på skoler og utdanningsinstitusjoner opp igjennom historia, finner vi stadig endringer. "Fagskolekomiteen" (1919) blir f.eks. til "yrkesopplæringsråd" (1933) som blir til "Rådet for fagopplæring" (1980). "Fagskoler" (1910) blir til "yrkesskoler" (1936).

På 1920/30-tallet var det en generell debatt om bruken av de forskjellige begrepene. Særlig H. Stub, mangeårig direktør på Kværner Brug og hovedaktør i fagutdanningsspørsmålet fra århundreskiftet til langt ut på 30-tallet, var en ivrig talsmann for overgang til bruken av yrkesbegrepet. Han mente at dette ville gi en mer presis språkføring. Yrke har en mer begrenset betydning, mente han, men gjør ordbruken derfor mer bestemt. "Yrke peker alltid på arbeide, fag kan derimot anvendes i flere andre betydninger, f.eks. i betydning av videnskap eller kunnskap eller deler derav, f.eks. "teoretiske fag", "skolens fag" osv. Der kan man ikke erstatte fag med yrke."³ Stub mente derfor at

man skulle bytte "betegnelsen fag i betydning arbeidsgren eller livsstilling med betegnelsen yrke og som følge derav si yrkesarbeider istedetfor fagarbeider, yrkesskole istedetfor fagskole, hvor det gjelder håndverksfag eller industrifag"⁴

Sjøl om det oppsto en interesse for å innarbeide yrkesbe-

---

³ Sitert i Innstilling om Lov om yrkesundervisning for håndverk og industri, fra Yrkesopplæringsrådet, 1936, s. 24f. I denne innstillingen ble spørsmålet utførlig diskutert. Diskusjonen gikk også flere runder i "Fagskolebladet", Fagskolekomiteens organ, se Jahnsen 1977, note 5 s. 37.

⁴ Samme sted

grepet "hvor det passet", ble ikke alle hans synspunkter tatt til følge. Bl.a. ble det av Yrkesopplæringsrådet påpekt at:

"Ordet faglært vil () komme til å bestå ved siden av med en videre anvendelse enn yrkeslært, og ordet fagarbeider lar seg ikke uten videre ombytte med yrkesarbeider, såldes som herr Stub mener, fag peker ikke her på det manuelle, men på sær-opplæringen, og vil holdes oppe i talebruken støttet til andre ord hvor "fag" har lingnede betydning, ord som fag-lærer, fagdommer."⁵

At uttrykket fagarbeider ikke lar seg bytte ut med yrkesarbeider, skyldes i tillegg at fagarbeiderkategorien ikke bare representerer en bestemt kvalifikasjon, men også en bestemt plass, et bestemt nivå, i en organisasjonsstruktur - derav fagorganisering og tariffregulering. En tekniker kan arbeide innen faget. En arbeidsleder kan ha fagbrev. Like fullt har de ikke organisasjonsmessig status som fagarbeidere. Om vi f.eks. ser på norsk arbeidslivshistorie, kan det hevdes at fagene primært har fungert som tariffkategorier. De har vært formet av og hatt sin rolle i en tariffpolitisk sammenheng (Halvorsen/Korsnes/Sakslind 1985).

4. Fagopplæringens tidlige utredningsfase, 1900 - 1936

4.1. Fag og ikke-fag tidlig på 1900-tallet

Ett arbeid som ganske nylig har gitt viktige bidrag til kunnskapen om fag og fagopplæring i perioden fra århundreskiftet til ut i mellomkrigstiden, er Knut Kjeldstadli's avhandling om norsk jernindustri (Kjeldstadli 1987).⁶ Her viser han hvordan det generelt var et skarpt skille mellom

---

⁵ Samme sted

⁶ Denne avhandlingen demonstrerer også hvilket vell av interessant kildemateriale som kan opparbeides gjennom grundige bedriftsstudier, og hvilken innsikt og nyanserikdom det gir i kunnskapsutviklingen. Faren for å miste oversikten og "forsvinne" i detaljene er selvfølgelig tilstede. Som grunnlag for videre syntetisering er slike studier likevel av uvurderlig verdi.

fagarbeidere og ikke-fagarbeidere. Men om dette skillet var skarpt, var ikke det alltid tilfellet mellom fagene. Bildet av den prosessen som førte fram til fagstatus var også svært sammensatt.

Om du var fagarbeider avgjorde hva slags jobb du kunne settes til og hvilken tariffkategori du tilhørte. Det kunne være diffuse og omdiskuterte grenser mellom fagene og uklarhet når det gjaldt hva som skulle anerkjennes som fag. Håndverksfagene var regulert av Håndverksloven. For industrifagene ble fagdefinsjonene og avgjørelser av grensetviser i hovedsak et avtale- og organisasjonsspørsmål. Som Kjeldstadli formulerer det: "Stillingskategoriene var kanskje mest entydig definert i tariffavtalene" (ibid:89). Flere nye arbeidskategorier ble etterhvert definert som fag. Enkelte fag kunne gå fra å være håndverk til å bli industrifag, f.eks. maskinarbeid.

For å bli fagarbeider i jernindustrien var én mulighet å gå lære ved å opprette en formell kontrakt med bedriften og gå som læregutt og deretter ett år som såkalt utlærling. Like vanlig var det imidlertid bare å bli "antatt i lære", som gutt uten kontrakt, men samtidig forskjellig fra de unge arbeiderne som gikk som hjelpearbeidere. Læretida var normalt 5 år. Fagarbeider kunne man først bli etter fylte 21 eller 22 år. Da kunne man bli anerkjent av verkstedet som fagmann. Fagarbeiderbevis ble skrevet ut av verkstedet. Formell fagprøve var ikke vanlig, heller ikke svenneprøve i håndverksfagene. Formerne hadde tariffestet fagarbeiderprøve, som kunne brukes om bedriften ikke innrømmet folk status som fagarbeider. Men stort sett var det enighet om hva som krevdes av en fagarbeider. Det er noe av forklaringen, mener Kjeldstadli, for at slike prøver var lite brukt.

Lærekontraktene ble delvis regulert av Fabrikktilsysningsloven, og Håndveksloven fra 1913. Etterhvert ble de også regulert gjennom tariffavtaler. Dette skulle bl.a. sikre at læreguttene ikke ble utnyttet som billig arbeidskraft, men fikk anledning til å gå i de jobbene som lå innenfor faget. Tradi-

sjonelt kunne det nemlig være svært tilfeldig hva slags opplæring som ble gitt. Og stort sett gikk kontraktens bestemmelser i bedriftens fordel. F.eks. holdt bedriftene hardt på retten til å si opp lærlinger ved mangel på arbeid. Denne bestemmelsen ble moderert noe, men ikke mer enn at det førte til flere tvister og rettsaker. I spørsmålet om læras innhold, imidlertid, kunne også tvistesaker falle til arbeidernes fordel. I 1919 f.eks. gikk Kværner til sak mot en arbeider for å ha forlatt arbeidet før læretida stått ut. Mannen forsvarte seg med at innholdet i opplæringa ikke svarte til fordringene man stilte til fagopplæring. Han var ensidig pålagt arbeid som ikke gjorde det mulig med relevant fagopplæring, hevdet han. Vitneprov støttet mannens syn og han blei frikjent (ibid:370). Hovedinntrykket er likevel at opplæringen var svært tilfeldig og sterkt varierende. I den grad det foregikk en systematisk opplæring, var den i all hovedsak kun basert på overleverig av erfaringsbasert kunnskap ved at man fulgte andre fagarbeidere. Men det var vanskelig å etablere en tilfredstillende opplæring bare ved å basere seg på opplæring innenfor bedriftsportene. Det var ikke bare bedriftsinteressene som kunne stå i veien for det. Opplæring av læregutter kunne også oppfattes som en belastning for utlærte fagarbeidere som sto i akkordarbeid.

4.2. Fagopplæringen og "de lavere tekniske skoler"

Fra slutten av 1800-tallet kunne ungdom som gikk i lære noen steder få en supplerende opplæring via skolebenken. Innenfor det skoleslaget som fram til slutten av 1930-tallet gikk under betegnelsen "de lavere tekniske skoler", var det to hovedtyper; "de tekniske aftenskoler" og "fag- og forskoler".

De første tekniske aftenskoler kom i andre halvdel av 1800-tallet. De var 3-årige, og skulle gi teoretisk undervisning parallelt med den praktiske opplæringen. Denne kveldsundervisningen avløste de s.k. "søndagsskolene" som fantes flere steder allerede tidlig på 1800-tallet. I 1894/95 var det 12 tekniske aftenskoler, med 1725 elever på landsbasis. Disse

tallene økte jevnlig til andre verdenskrig. I 1935/36 var det henholdsvis 51 skoler og 6501 elever. Antallet tekniske aftenskoler, eller lærlingskoler som de blei hetende fra 1936, hadde en topp rundt 1950. Siden gikk både skoler og antall elever sterkt tilbake innen dette skoleslaget.⁷

Fag- og forskolene var et produkt av diskusjoner i håndverk og industrikretser ved århundreskiftet. Man ønsket en mer "tidsmessig ordning" for yrkesopplæringen, hvilket man så som nødvendig for å "kunne bestå i konkurransen med utlandet"⁸. Fra en komite, nedsatt av regjeringen, kom et forslag om opprettelse forskoler. Dette skulle være dagskoler der ungdom også skulle få praktisk opplæring innenfor s.k. skoleverksteder. Skolen skulle være en forberedelse til læretiden i bedriftene. Den skulle gi fratrekk i læretiden og gjøre bedriftene mer villige til å ta opp lærlinger. I Stortingsvedtak av 1911 blei denne skoletypen opptatt som en del av det tekniske skolestellet i Norge. Utbyggingen av dette skoleslaget gikk imidlertid seint. Lenge var det bare én skole, i Christiania. Og på 1920-tallet var det kun en håndfull, et antall som holdt seg til midt på 30-tallet.⁹

4.3. Fra "fagskolekomite" til "yrkesopplæringsråd".

Det var i arbeidslivet og i arbeidslivets organisasjoner interessen og initiativet lå for en utvikling av fag- og yrkesutdanningen. Dette kommer også godt fram i historien om yrkesopplæringsrådet (Se Jahnsen 1977:22ff). I 1914 hadde KUD

---

⁷ Se Jahnsen 1977:29. Skole og elevtallene er fra St. meld. 97 (1964-65).

⁸ Utdrag av henstilling til regjeringen i 1896 fra Den norske fellesforening for håndverk og industri. Ref. i NOU 1976:10, s. 14.

⁹ St.meld 94 (1964-65) forteller at det i skoleåret 1935-36 i alt 10 fag- og forskoler i drift med offentlig støtte og at det tilsammen da var utdannet ca 1000 elever fra disse skolene (Jahnsen 1977:31). Benum viser til annen fag-skolestatistikk (NOS) som opplyser at det bare var 4 slike skoler på dette tidspunkt, mens det tidlig på 20-tallet hadde vært 6 skoler (Benum 1985, note 21, s.45).

foreslått å opprette et "Undervisningsråd for det tekniske skolevesen". Men det strandet på dårlig respons i Stortinget. En komite blei likevel nedsatt, på initiativ fra Håndverkets og Industriens Fellesforening. Komiteen fikk betegnelsen "fagskolekomite" og fikk eget kontor og fast kontorsjef. I 1919 da industrien brøyt ut og dannet sin egen organisasjon, Norges Industriforbund, blei komiteen omdøpt til "Håndverkets og Industriens Landskomite for Fagutdanning", eller bare "Fagutdannelseskomiteen".

NHF og NI så seg tjent med et større engasjement fra myndighetenes side og gjorde flere forsøk på å trekke representanter fra det offentlige inn i fagskolekomiteen. Man ønsket også representasjon fra skolehold og fra arbeidstakerorganisasjonene. Først i 1933 lyktes man helt med dette. Etter forslag fra den sjøl, blei komiteen omdannet til et yrkesopplæringsråd, med tilsammen 6 representanter fra NI og NHF, 4 fra "skolene", 2 fra AFL og 1 fra KUD. Dette rådet skulle, som den tidligere komiteen, arbeide både med lærlingesaker og skolesaker.

Når betegnelsen "råd" og ikke "komite" blei benyttet, markerer det "Yrkesopplæringsrådets" status som et hjelpende organ for staten. Og når uttrykket "opplæring" og ikke uttrykk som "skole" eller "utdanning" er benyttet, kan det ses som en markering av lærlingeordningens sentrale plass for rådets virksomhet. Seinere har disse betegnelsene stadig skiftet og gått om hverandre.¹⁰

---

¹⁰ I denne tiden var det, som nevnt ovenfor, en generell diskusjon om bruken av begrepene yrke og fag og om skoleslagenes benevnelse. I Innstillingen fra 1936 gikk man også over til å forbeholde begrepet "teknisk" utdanning til den delen av utdanningssystemet som lå over fagopplæringsnivå, dvs. det som vanligvis blei kalt de mellomtekniske skoler (tekniske skoler, elementærtekniske skoler, tekniske fagskoler). De skoleslag som var knytta til fagopplæringa, til da kalt "de lavere tekniske skoler", skulle gå under fellesbetegnelsen "yrkesskoler for håndverk og industri". Også de tekniske skolene skulle egentlig inngå i denne fellesbetegnelsen, se Yrkesopplæringsrådets innstilling av 1936 s. 25. I en brosjyre om "Det norske yrkesskolestellet for håndverk og industri", som Yrkesopplæringsrådet utga i 1949, var også disse

4.4. Fagopplæringen utfordres.

Dannelsen av fagskolekomiteen uttrykte et ønske om å styrke opplæringa av fagarbeidere.¹¹ Alt før første verdenskrig blei det tatt initiativ for å gjenreise og modernisere fagopplæringen, særlig ved å styrke lærlingeordningen. Faglig dyktighet hos arbeiderne blei sett på som avgjørende for effektiv produksjon og bedriftenes lønnsomhet. Det var særlig representanter for jernindustrien, ved MVL, som var pådrivere for denne politikken. Ledende i dette arbeidet var dir. H. Stub (Halvorsen m.fl. 1985). Hans visjon var et foretak basert på en "praktisk profesjonalisme" a lá den tyske modellen, der alle ledd i organisasjonen var knytta sammen gjennom normene fra en teknisk kompetanse. Lærlingeordninga, med sin forening av teoretisk og praktisk opplæring, var en nøkkelfaktor for en slik utvikling, mente Stub.

Stubs linje vant ikke fram. Heller ikke ut fra mer "jordnære" problemstillinger var det i mellomkrigstida tilstrekkelig tilgang på fagarbeidere. Sjøl om det hadde vært et ønske om å styrke en fagopplæring, som allerede var under press, blei forholdene i mellomkrigstiden heller vanskeligere. Det ble "stadig klarere at det dreide seg om en omfattende krise" (Benum 1985:17). Hva skyltes denne utviklingen? Om vi skal støtte oss til Benum, blei den manglende tilgangen på lærlinger først satt i sammenheng med konjunktursvingningene. I oppgangen etter første verdenskrig, søkte unge arbeidere heller ufaglært arbeid som var langt bedre betalt enn å gå som lærling. I nedgangen etterpå kvia arbeidsgiverne seg for å ta på seg ekstra lønns- og opplæringsforpliktelser. Etterhvert så man også utviklingen i nærmere sammenheng med den mekaniseringen som foregikk i flere bransjer. Til en viss grad medførte den økt behov for fagarbeidere. Man trengte

---

skoleslag fortsatt med. Men etterhvert blei yrkesskolebetegnelsen forbeholdt skolene som inngikk i fagutdanningen, se f.eks. NOU 1976:10.

¹¹ Fagskolebladets første nummer, i 1923, blei f.eks. utgitt under mottoet "Bedre lærlingeordning" (Jahnsen, 1977:22).

spisskompetanse til reparasjon og vedlikehold. Men mekaniseringen kunne samtidig redusere behovet for fagarbeidere. Mer avgrenset rutinepreget arbeid kunne utføres av spesialarbeidere.

I tillegg til mekaniseringsbølgen, kom også et annet element inn i bildet. Det var ikke Stubs visjoner, men ganske andre ideer for foretaksbygging og rasjonalisering som fikk vind i seilene. I hele mellomkrigstida skjedde det en betydelig spredning av det teoretiske grunnlaget for "vitenskapelig bedriftsledelse", og opplysning om den arbeidsmåte man måtte følge for å bygge "rasjonelle" bedrifter. Og i et "tayloristisk" perspektiv er det ikke arbeidernes faglige innsikt og kyndighet som er det sentrale. Arbeidernes tekniske kompetanse oppfattes snarere som et problem, fordi den er bundet til sosiale individer med "makelige tilbøyeligheter" og til sosiale kollektiver med makt. Å fjerne, eller iallefall minske, dette "arbeiderproblemet" var rasjonaliseringsingeniørens sentrale oppgave. Oppgaven kunne bare løses gjennom nitide arbeidsstudier, utforming av strengt kontrollerbare jobber sammen med omfattende bearbeidelse av arbeidernes "sosiale kompetanse". Det var særlig krefter innenfor Den norske ingeniørforening, sammen med folk fra Norges Industrieforbund ved IRAS og Bjarne Hellern, som sto bak spredningen av denne rasjonaliseringsfilosofien. Mot slutten av perioden startet man også med konkret rasjonaliseringsvirksomhet i bedriftene (Halvorsen 1982).

I yrkes- og fagopplæringsspørsmålet er sporene fra denne rasjonaliseringslinjen tydeligst i etterkrigstidens utbygging av yrkesskolene. Kanskje ikke direkte, men indirekte er det den lett å oppdage om vi ser på begrunnelsene for utviklingen mot en masseutdanning av spesialarbeideremner.

Utdanningspolitikken etter krigen bygde imidlertid på beslutninger fra 30-tallet. Da var det fortsatt aktive fagarbeider-tilhengere med innflytelse i det utdanningspolitiske systemet. Det kom delvis til å prege utformingen av de politiske dokumentene fra denne tiden.

5. Styringsverk for yrkesskoler og fagopplæring i støpe-skjeen. Utviklingen fra 1935 til 1950-årene.

5.1. Lov om yrkesskoler for håndverk og industri.

Fra midt på 30-tallet skjøt utbyggingen av fag- og forskolene fart. Allerede i 1938 hadde antall skoler kommet opp i 28. Dette var delvis som et ledd i bekjempelsen av arbeidsløsheten. I et voksende engasjement for yrkesopplæringen fra det offentliges side, ikke minst gjennom sosialdemokratiets regjeringsovertakelse, var arbeidsløshetsproblematikken et viktig aspekt. Innen sosialdemokratiet var det imidlertid også andre grunner til at man engasjerte seg i yrkesutdanningsspørsmålet. Utdanningen blei satt inn i et likhets- og demokratiperspektiv. Særlig framtrædende var tanken om å sidestille de praktiske og teoretiske utdanningsveier.¹²

Yrkesutdanningen blei også utredet av yrkesopplæringsrådet, etter initiativ fra KUD, med formål å foreslå en egen yrkesutdanningslov. I rådets innstilling kom det klart fram et visst forsvar for den tradisjonelle praksisbaserte fagopplæringa. Opp mot en ensidig argumentasjon for å gå mer og mer over til skoleundervisning, hevder rådet at det er viktig å "bygge på de forhold som ennå råder hos oss, og som det er ønskelig å opprettholde så lenge som mulig"¹³. Her blei det vist til ordningen med praktisk opplæringen gjennom lærekontrakter såvel i håndverks- som industribedrifter. Disse synspunktene blei, som det påpekes i innstillingen, nedfelt i

---

¹² Man ønsket å bygge opp et teknisk skolesystem slik at "alle utøvere kan gå gjennom dets lavere trinn og i linje slik at elever gjennom yrkesskoler og yreks-gymnasier kan nå fram til høiskolen", uttalelse fra Arbeiderpartiets landsmøte 1936, sitert etter NOU 1976:10, s.14. Ideene bak dette forslaget blei satt fram både i den såkalte "Stavangerplanen", utarbeidet av overlærer Jensen ved den elementærtekniske skole i Stavanger og i en innstilling om "Yrkesopplæring" fra en Arbeiderorganisasjonenes Yrkesopplæringskomite fra 1936.

¹³ Yrkesopplæringsrådet for Håndverk og Industri: "Innstilling om Lov om yrkesundervisning for håndverk og industri", 1936, s. 6

lovforslagets § 1. Der heter det at yrkesskolens undervisning gis "i tilslutning til den praktiske opplæring som gis på erhvervsverksted eller arbeidsplass". Det samme i § 7, der det heter at "Undervisningen skal slutte seg umiddelbart til det eller de yrker som skolen er opprettet for, og hovedvekten må legges på den faglige undervisning".¹⁴

Dette må ikke forstås slik at fagopplæringstilhengerne i mellomkrigstiden ikke også argumenterte for en utbygging av fag- og forskolen for å gjøre inngangen til læretida lettere. Lærlingen kunne da raskere fylle en plass i den løpende produksjonen og han kunne få en mer reell opplæring, hevdet man. Men det måtte altså ikke erstatte eller trenge vekk den praktiske opplæringa. En opplæring av lærlingene som ikke bare var tilpasset den enkelte lærebedrift, var også viktig for å utvikle et faglig nivå bransjene som helhet kunne dra nytte av (Jahnsen 1977:29). Et annet tiltak som det blei argumentert for, var å styrke ordningen med "lærlingekontrakter". Det ville både gi bedriften en garanti for at lærlingene ville stå perioden ut, og det ville gi lærlingene en større sikkerhet for å oppnå skikkelige læreforhold og forsvar mot vilkårlig behandling.

Loven om yrkesskoler for håndverk og industri ble vedtatt i 1940, og for første gang blei alle yrkesskolene underlagt et samlet sett av retningslinjer. Loven omfattet begge de ovenfor omtalte skoleslag. De får riktignok nye navn. Teknisk aftenskole blir døpt om til "lærlingeskolen". Fag- og forskolene får betegnelsen "verkstedskoler". Fortsatt var begge skoleslaga tenkt å inngå i en samlet fagopplæring gjennom lærlingeordninga. Den endelige lovteksteten viser imidlertid en klar tendens mot å framheve en fagopplæring der ettårig verkstedskole burde tas før man starter læretida i en bedrift (Jahnsen 1977:35). Slik sett representerer den en dreining bort fra argumentene i innstillinga fra yrkesopplæringsrådet. Denne dreiningen kom enda klarere til uttrykk etter krigen, da loven tråtte i kraft.

---

¹⁴ Samme sted

For det første som blei gjort i 1945 var å nedsette en plankomite som skulle komme med konkrete forslag med "effektivisering av fagopplæringen som hovedmål" (ibid:49). Ett av komiteens svar var at man raskt måtte bygge ut forskolene (verkstedskolene) og legge mest mulig opplæring til disse. Aftenskolene (lærlingeskolen) blei kritisert for å være lite effektive. De burde også administrativt legges under verkstedskolene, blei det hevdet. Resultatet av Stortingsbehandlingen var enstemmig tilslutning til plankomiteens forslag (ibid:50).

Forslaget blei iverksatt. Og plankomiteens stipulerte behov for i alt 437 yrkesskoleklasser innen håndverk og industri, var dekket i løpet av et tiår. I 1958 hadde man kommet opp i 446 klasser, hvorav 369 i ettårig grunnkurs og 77 i en andreårig videregående verkstedskole (NOU 1976:10, s.16).

5.2. Lærlingeloven

Når det gjaldt argumentene fra før krigen for en offentlig regulert lærlingeordning, blei også de fulgt opp. Like før krigsutbruddet, hadde ILO kommet med sterke anbefalinger om å bygge ut lærlingeordningene og retningslinjer om hvordan dette burde gjøres. Disse anbefalingene blei det dratt veksel på når Lærlinglovkomiteen av 1946 blei nedsatt, av Industri- handel og sjøfartsdepartementet. Denne komiteens arbeid la grunnlaget for et forslag om Lov om lærlinger i håndverk, industri, handel og kontorarbeid (Lærlingeloven). Loven blei vedtatt av Stortinget i 1950. Hele læreforholdet og spørsmålet om fagstatus blei lagt under offentlig lovverk. Men ikke for alle fag på en gang; loven blei gjort gjeldende for ett fag om gangen etter særskilte bestemmelser. Det gikk flere år før alle de "tyngste" fagene var underlagt de nye lovbestemmelsene.

En av de viktigste bestemmelsene i den nye lærlingeloven var at bedriftene måtte å inngå kontrakt med lærlingene og de

blei pålagt klare opplæringsforpliktelser. Om kontakten ikke blei oppfylt kunne lærlingen gå til søksmål mot bedriften.

En annen viktig del av loven gjaldt oppbyggingen av et eget tilsyns- og reguleringsapparat. Yrkesopplæringsrådet, som tidligere skulle arbeide både med skole- og lærlingesaker, blei fritatt sine oppgaver med lærlingeordningen. Det blei opprettet et eget Lærlingeråd - med 10 medlemmer, likelig fordelt mellom partene i arbeidslivets organisasjoner, med yrkesskoledirektøren som formann - som skulle bistå departementet med råd, initiativ og tilsyn. For hvert fag eller fagområde som blei lagt under loven, skulle det bli opprettet et eget Riksyrkesutvalg - med 4 medlemmer likt fordelt mellom organisasjonene innenfor fagfeltet - som skulle utarbeide opplæringsplan, komme med forslag om opplæringstid og opplegg for fagprøver. Lokalt blei det oppnevnt egne lærlingenemnder som blei understøttet av lokale yrkesutvalg. På bedriftene (av en viss størrelse) skulle det være to faglige tilsynsmenn.¹⁵

Utformingen av tilsynsverket var et omdiskutert tema. Fra arbeidsgiverhold så man med kritiske øyne på den form for dobbeltadministrasjon som komiteeforslaget la opp til, både sentralt og lokalt (råd og utvalg, nemd og utvalg). Man fryktet for et unødvendig byråkratisk apparat. Kritikken blei fulgt opp av de borgelige partiene i Stortinget, som foreslo å kutte ut de faglige tilsynsorganene, riksyrkesutvalg og yrkesutvalg. Dette blei nedstemt av Stortingsflertallet. Et enda viktigere, men, underlig nok, mindre debattert spørsmål, gjaldt forholdet mellom yrkesskolesystemet og lærlingeordningen. Dette skal vi se litt nærmere på.

---

¹⁵ En nærmere beskrivelse av lovens innhold er gitt i NOU 1978:30. Det finnes også en egen kommentarutgave av denne loven, Holm 1960. Se for øvrig Jahnsen 1977.

5.3. Forholdet mellom skoleverk og lærlingeordning

Komiteen som utredet lærlingeordningen hadde ment at når man skulle bygge opp et tilsyns- og administrasjonssystem for fagutdanningen, måtte det gjøres slik at det medvirket til "... best mulig samarbeid og vekselvirkning mellom opplæring i skole og på arbeidsplass".¹⁶ I yrkesskoleloven av 1940 var det en paragraf om yrkesutvalg, og plankomiteen av 1945 hadde foreslått kommunale og interkommunale yrkesskolenemder. Etter lærlingelovkomiteens mening burde disse bli omdannet til fellesorgan for den praktiske og den skolemessige opplæringen. Dermed var det heller ingen nødvendighet med to sentrale styringsorgan. I det hele tatt var det i lovkomiteens ånd en klar målsetning å sikre et system der skole og praksis mest mulig blir sett på som ledd i en integrert fagarbeiderutdanning. Dette kommer f.eks. også fram i komiteens kritiske kommentar til plankomiteens desavuering av lærlingeskolen og forslag om ensidig satsing på verkstedskolene.

Ingen av høringsinstansene uttalte seg mot komiteen på spørsmålet om en samordning av yrkesskolens og lærlingeordningens oppgaver i felles organer. Det var Industridepartementet som kom med tanken om å skille oppgavene fra hverandre og å opprette særskilte organer for lærlingeordningen. Departementet insisterte på å få dette forslaget igjennom. Og det blei også tatt til følge ved utformingen av det endelige lovfor-slaget, som blei forelagt Stortinget i 1950. Underlig nok blei det ingen debatt på delingsspørsmålet. Forslaget blei enstemmig vedtatt. Og vi fikk et institusjonelt styrings-system som vist i figur 1.

Denne oppdelingen er i dag representert ved henholdsvis Rådet for videregående opplæring (RVO) og Rådet for fagopplæring (RFA). Forholdet mellom disse organene, forholdet mellom

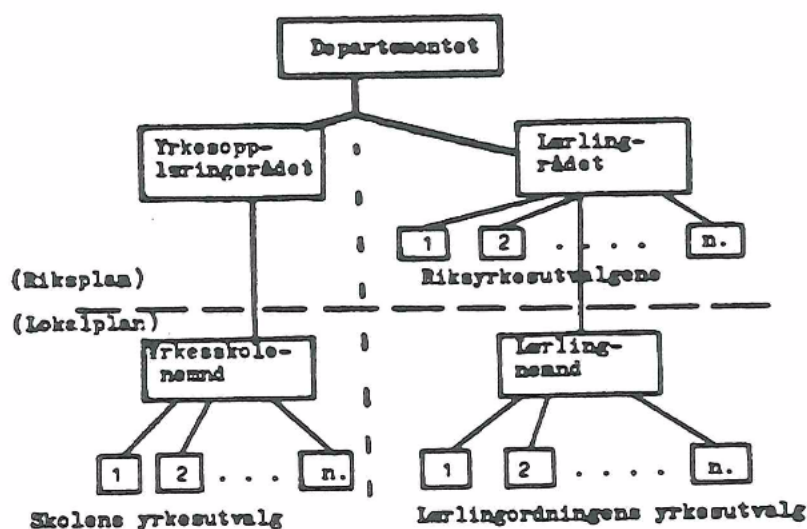
---

¹⁶ Instilling til lærlingelov s. 46, referert fra Jahnsen 1977:55.

skole og fagopplæringsystem, er som vi skal komme inn på seinere, også i dag et viktig og omdiskutert yrkesopplæringspolitisk tema. Det kan derfor være grunn til å se litt nærmere på hvordan oppdelingen blei begrunna og konsekvensene den fikk.

Figur 1: Tilsyns- og kontrollorgan for yrkesfaglig utdanning fra 1950 (fra Jahnsen 1977:78).

Industridepartementet argumenterte for en oppdeling utifra arbeidsmessige hensyn. Oppgavene ville bli for mange og for store til at de kunne samles innenfor ett system, hevdet det. Spørsmålet er imidlertid om vi ikke her har å gjøre med det Jens Arup Seip kaller et "vikarierende motiv". For, som Seip uttrykker det: "I politikk er det noe som sies og noe som ikke blir sagt. Bak dette ligger en beregning, som det er en historikers yrke å finne ut av" (Seip 1963:78). Å "finne ut av" en slik beregning er på ingen måte lett. Man kan ikke alltid kreve bevis. Men påstand om vikarierende motiv må kunne sannsynliggjøres, mener Seip. Her skal vi se hvordan statsviteren Bjørn Ragnar Jahnsen sannsynliggjør Industridepartementets skjulte motiver.

Jahnsen mener at departementets egentlige motiv grunnet seg i to forhold. Først var det hensynet til utviklingen av sjølvfagopplæringen. Industridepartementet ville ikke komme til å ha ansvaret for lærlingeordningen etter at den nye loven var trått i kraft. Hvilket det hadde hatt mens den hadde inngått som en del av Håndverkerloven. Nå så det ut til å bli KUD som ville ta over dette ansvaret. Det hadde ikke Industridepartementet satt seg imot. Men om man i tillegg fikk felles styringsorgan for skole og lærlingeordning fryktet industridepartementet at KUD og KUD's klienter, skolefolk med mer allmenne kulturelle og pedagogiske interesser, skulle få for stor innflytelse over fagopplæringen. Et eget apparat for lærlingeordningen ville sikre Industridepartementets egne klienter, produksjonslivets representanter, større innflytelse. Eller rettere, mener Jahnsen, departementet ville sikre at de ikke blei fratatt den innflytelse de tradisjonelt hadde hatt over fagopplæringen. Og en overvekt av skolefolk kunne bidra til å svekke det Industridepartementet så som fagutanningens primære målsetning; dyktiggjøring av den menneskelige arbeidskraft for å øke og bedre produksjonen (Jahnsen 1977:-83).

Jahnsen drøfter ikke spørsmålet hvorfor produksjonslivets folk sjøl ikke innså faren for å bli overkjørt (jfr. utfallet av høringsrunden). Én forklaring kan være at de ikke var helt informert om KUD's mulige rolle ifht lærlingeordningen. En annen, og mer sannsynelig forklaring, var at de så det som ønskelig og realistisk at de gjennom fellesorganer kunne få innflytelse over utviklingen av yrksskolestedet. Det så altså, ifølge Jahnsen, Industridepartementet som mindre realistisk. Men ikke bare det, og her er vi ded det Jahnsen ser som Industridepartementets andre "skjulte" motiv (ibid:-84), spørsmålet er om det så det som ønskelig. For, om industridepartementet ikke ville ha for sterk skoleinnflytelse i fagopplæringen, var det heller ikke slik at det ville ha produksjonslivets interesser for sterkt involvert i utformingen av yrkesskolepolitikken. Særlig ville det holde de mest ihuga forsvarerne av tradisjonell fagutdanning litt på av-

stand, først og fremst gjaldt det representantene fra håndverksinteressene. For, som Jahnsen uttrykker det:

"Ettersom skolene nå også skulle utvikles som et virkemiddel i **industrireisningen** (min utheving), ville tradisjonell fagopplæringsekspertise lett kunne komme i konflikt med de interesser som knyttet seg til denne utviklingen." (ibid:84)

I den sammenheng kunne man særlig tenke seg mulige uenigheter ved utformingen av fagplaner o.l. for industrifaga i skolen. Industridepartementet ville ha en yrkesskole som lett kunne tilpasse seg industriens forskjellige og vekslende behov. En for tradisjonell faglig orientering kunne oppfattes som et hinder for en slik fleksibilitet.

Hvor langt rekker Jahnsens argumentasjon? Riktignok kunne argumentene på begge disse punktene med fordel vært underbygget med noe mer dokumentasjon. Som det ofte skjer i den form for analyse, virker det som om han i litt for stor grad har tillagt aktørene motiver utifra hva han ser som aktørenes handlinger og holdninger i ettertid. Men poengene hans er interessante, og viktige oppslag for videre forskning. At han må ty til relativt "spekulerende" forklaringer på dette punkt, viser hvor mye som egentlig gjenstår i utviklingen av systematisk kunnskap om yrkesutdanningspolitikken på denne tiden. At argumentasjonen fra de utdanningspolitiske aktørene kan virke sprikende og tildekket, kan imidlertid også være et uttrykk for at det faktisk var noe uklare eller indre motstridende utdanningspolitiske linjer i de enkelte aktørgruppene. Det vil særlig være viktig å undersøke sammenhengene mellom arbeidslivets ulike utdanningspolitiske og produksjonspolitiske posisjoner. La oss se på ett eksempel som kan si oss litt mer om dette.

Under debatten om Lærlingeloven hadde Håndverkerinteressene gått kraftig mot et forslag som åpnet muligheten for å gå i lære i bedrifter som ikke kunne tilby opplæring i hele faget. Lovkomiteen tok denne motstanden til følge i sitt forslag. Industriens arbeidsgiverinteresser protesterte imidlertid på dette. Herfra blei det argumentert med at et slikt pålegg

ville svekke konkurranseevnen da spesialisering var en stadig viktigere ledd i rasjonaliseringsvirksomheten i bedriftene. Industriforbundet greip inn og la fram et "smidigere" forslag fra der lærepraksis blei vurdert mer fra tilfelle til tilfelle. I tillegg fikk man formuleringen "lærling er den som ... antas til å utføre arbeid i fag eller deler av fag (min utheving) som er lagt inn under denne lov", en formulering Håndverkerforbundet var lite begeistret for (ibid:60).¹⁷

Vi skal ikke trekke for bastante konklusjoner, men det er iallefall rimelig å si at tanken om spesialisering og fleksibilitet inngår i en helt annen strategi for utvikling av konkurransedyktige industribedrifter enn den komiteen for lærlingeloven hadde lagt til grunn. Deres argument var "klassisk":

"Uten en godt utbygd lærlingeordning som kan føre de unge fram til faglig dyktighet og som kan gi godt utkomme og sosial sikkerhet, vil den dyktigste og ergjærrige ungdom gå de praktiske yrker forbi, til skade for bedriftene og samfunnet" (ref. i NOU 1978:-30).

Spørsmålet er imidlertid om ikke deres tradisjonelle argumentasjonen blei kraftig overskygget av den "tayloristiske" rasjonaliseringsfilosofien, som blomstret etter krigen.

Elementer fra denne kan bl.a. spores i et annet stridsemne som kom opp under utformingen av lærlingeloven. Det gjaldt spørsmålet om spesialarbeid.

5.4. Vekst for yrkesskolene. Tilbakegang for fagopplæringen.

Hvorvidt yrkesopplæringen i ettertid hadde utviklet seg anderledes om ikke skillet mellom skole og lærlingeordning hadde blitt formalisert på en slik måte som det blei, er vanskelig å si. Men det kan se ut som, slik Jahnsen synes å mene, at skillet egentlig var et uttrykk for den utviklingen

---

¹⁷ Se ellers Holm 1960:16

som var på vei. I allefall ga det en god åpning for det som skulle komme.

Forholdet mellom fagarbeideropplæringen og bruken av spesialarbeidere i industrien skulle stå sentralt i denne utviklingen. Kort fortalt gikk utviklingen som følger: Lærlingeinntaket gikk først tilbake (også som følge av en negativ reaksjon fra bedriftenes side, "lærlingeboycott") og det gikk utover mot 60-tallet bare sakte oppover. Da gikk det noe ned før det gikk forsiktig opp igjen og la seg på sitt tidligere nivå. Først fra midt på 70-tallet begynner inntaket å øke noe (se NOU 1978:30). Elevantallet på lærlingeskolen gikk i samme periode radikalt tilbake. Verkstedskolene derimot blei bygd i akselererende tempo. I 1946/47 var det 4 ganger så mange elever i lærlingeskolen som i verkstedskolene. I 1965/66 var forholdstallet 1 til 6 i verkstedskolenes favør (Benum 1985:-31). Utbygginga av verkstedskolene var særlig innretta mot de industrifaglige linjene, først og fremst metallfaga. Det finnes ikke noen fullstendig statistikk for antall avlagte fagprøver i den første perioden. Men det er hevet over enhver tvil at antallet som tar ettårig verkstedskole overgår mange ganger antallet avlagte fagprøver. Bare et sted mellom 20 og 30 % av de som tar verkstedskole inngikk lærekontrakter med sikte på avleggelse av fagprøve (ibid:32). Det som ser ut til å ha skjedd er at elevene "enten gikk direkte fra verkstedskoler over i industrien til opplæring som spesialarbeidere, eller gikk direkte over i annen formell utdanningsinstitusjon" (ibid). Som Benum oppsummerer: "Yrkesskolene ble () i betydelig grad utdanningsinstitusjoner for spesialarbeidere" (ibid).

6. Yrkesopplæring i et skoleperspektiv. 1960- og 70-årene.

6.1. Nye argumenter for utbygging av yrkesskolene

På slutten av 50-tallet blei begrunnelsen for den videre utbyggingen av verkstedsskolene, tilpasset den faktiske utviklingen. Til da hadde lærlingeskolen og verkstedsskolene offisielt vært begrunna utifra samme målsetning; å utdanne flest mulig fagarbeidere. Nå begynte argumentene å komme for i større grad å innrette skolen på en grunnopplæring som både kunne tjene til videreutdanning og som grunnlag for å gå ut i arbeidslivet. Det ville dekke behovet for de som ikke hadde tenkt å gå videre i en yrkesopplæring, het det. Og, kanskje først og fremst, det ville gjøre elevene mer fleksible i forhold til forandringer i yrkeskrav og gjøre dem mer mobile i forhold til et arbeidsmarked i rask endring. Disse argumentene blei lansert av et mindre samordningutvalg for yrkesopplæring (1957/58) og i plankomiteen av 1958. Og de blei fulgt opp av en ny "landsplan for den videre utbygging av yrkeskolene for håndverk, industri, handel og kontorarbeid for perioden 1965-1970/71", St.meld.97 (1964/65). Her heter det f.eks.:

"Vi er inne i en epoke hvor forandringene i næringslivet foregår raskere enn før. Den økende mekanisering, automatisering og rasjonalisering stiller stadig nye krav til den disponible arbeidskraften. Nye yrker og produksjonsformer oppstår og forsvinner. Den fører også med seg en hyppigere omdisponering av arbeidskraften. Denne prosess (struktur-endring) stiller nye krav til skolestellet som stadig må ordne seg slik at de unge får en undervisning som korresponderer med næringslivets behov og setter dem istand til så snart som mulig å gjøre nytte for seg i arbeidslivet. Undervisningen må samtidig gi grunnlag for videre utdanning eller tilføring av nye yrkeskunnskaper som strukturendringene fører med seg."

Det tiltaket som i første rekke blei iverksatt etter disse plankomiteenes råd (1958 og 1964/65), var en enda sterkere satsing på en kvantitativ utbygging av den ettårige verkstedsskolen, og særlig klasser for den "allmenne" jern og metall linjen. Tilstrømmingen til yrkesskolen og især jern og metall linjen var også kraftig i disse årene. Mens det tid-

ligere bare var en brøkdel av de som tok arbeid i håndverk og industri som hadde skolebakgrunn, var andelen av årskullene som tok yrkesskolen i 1965 omtrent like stor som de som tok gymnas, ca 15% (Jahnsen 1977:102)¹⁸.

En av premissleverandørene for denne yrkesskolepolitiske utviklingen var arbeidsmarkedsetaten. Etatens oppgave var tenkt å være "å medvikre til at arbeidskraften kan være mobil til omplassering der hvor behovet melder seg både yrkesvis og mellom distriktene"¹⁹. Den så det derfor som tjenelig å få et mest mulig omstillingsvennelig og fleksibelt opplærings-system. Arbeidsdirektør Gunnar Bråthen fikk anledning til å være med å påvirke utviklingen i den retning da han av Lærlingerådet i 1964 blir oppnevnt som formann i en komite som skulle legge fram forslag til endringer i Lærlingeloven. Og ifølge Jahnsen kan komiteens innstilling nettopp oppsummeres med stikkordene "effektivitet kombinert med smidighet og vilje til imøtekommenhet" (1977:108).²⁰ Ordningen skulle bli mer effektiv ved at skoleplikten blei innskjerpet. Opplæringen skulle intensiveres og normal læretid reduseres fra 4 til 3 år. Kravene til lærebedriftene skulle være mindre spesifikke og mer i forhold til generelle opplæringsmuligheter. Her var det særlig viktig at man åpnet for muligheten av å benytte seg av alternative opplæringsplaner, utformet innenfor den enkelte bedrift. Dette representerte et skritt vekk fra den tradisjonelle fag-forståelsen.

Det er også viktig å merke seg at det ikke var riksyresutvalgene som skulle godkjenne disse alternative opplæringsplanene, men Lærlingerådet direkte. Riksyresutvalgene hadde, etter Jahnsens mening, utspilt sin rolle på slutten av 50-tallet ettersom de fleste fagplanene var ferdig utarbeidet og

---

¹⁸ For en kvantitativ analyse av yrkesskolebyggingen etter krigen, se også Gran 1971.

¹⁹ Arbeidsdirektør Gunnar Bråthen, lederartikkel i "Arbeidsmarkedet" nr. 10, 1961. Sitert etter Jahnsen 1977:104.

²⁰ Jahnsen diskuterer disse endringene i kapittel 6 og særlig i kap 7 der han går gjennom revisjonen av hele Lærlingeloven. Se ellers NOU 1978:30, s.18-20.

fagene lagt inn under loven. Deres rolle var knytta til de etablerte faglige normene, som forsvarere av disse. Representantene i utvalgene satt der som faglig ekspertise, ikke som reformatorer. Deres vurderinger av fagplaner, fagprøver osv. blei også gjerne omtalt som "statiske". Organene hadde hatt en sentral plass så lenge den offentlige politikk var basert på en fagopplæringsmålsetning. Men fra 1958 var denne målsetningen endret. Derfor også riksyrikesutvalgenes rolle. Deres aktivitet svinner hen og får bare en beskjedne omtale i f.eks. Lærlingerådets årsmeldinger. Jahnsen oppsummerer (1977:137):

"Resultatet av (den) manglende tilpasning til nye krav, er at riksyrikesvalgene settes til side som faglig kontrollinstans med vetorett. De reduseres til "innflytelseskanal" i et felt med lav prioritet både hos myndighetene og andre viktige instanser".

Hva var arbeidslivets interesser og synspunkter? Motstanderne mot en utvanning av fagene hadde særlig vært å finne i håndverkerorganisasjonene. NHF hadde som nevnt allerede ved etablering av Lærlingeloven, vist sin misnøye. De hadde heller ikke vært noen entusiastisk drivkraft i utbredelsen av den. Disse motkreftene hadde imidlertid ikke vært særlig sterke. På 60-tallet var de ytterligere svekket. Det skyltes bl.a. omorganiseringa av NHF i 1960, da organisasjonen vendte seg mot nye målgrupper. Den endret da navn til Norske Håndverk- og Industribedrifters Forbund (NHIF). La oss nok en gang benytte oss av Jahnsens formuleringer (1977:97):

"Det var () småindustrien som var den nye organisasjonens viktigste målgruppe. I forhold til disse utgjorde foreningens tidligere medlemmer kun en liten del. Derved hadde denne gruppen ikke lenger en organisasjon som kunne ivareta deres særskilte håndverksinteresser. Hovedoppgaven for NHIF blir en annen".²¹

---

²¹ Denne organisasjonsformen vedvarer en 15 års tid. I 1976 går organisasjonen over til å hete Norges Håndverkerforbund. Industribedriftene blir organisert i Norges Industrieforbund. I 1987 går disse sammen med bl.a. Norsk Arbeidsgiverforening til sammenlutning i én fellesorganisasjon, Næringslivets Hovedorganisasjon (NHO).

Spørsmålet om håndverkerinteressenes posisjon, trenger imidlertid en langt grundigere undersøkelse for å kunne gi et klart bilde. Kanskje i enda sterkere grad gjelder det interessene i industrien. Det ser imidlertid ut som at det var en viss interesse for en mer fleksibel fagopplæring og lærlingeordning, f.eks. i MVL og NJMF²². Det er likevel rimelig å spørre seg om ikke det mest slående trekk ved både arbeidstaker- som arbeidsgiversiden i industrien var at de manglet en klar politikk for yrkesutdanning- og fagopplæringsspørsmålet. Dette spørsmålet skal vi straks komme tilbake til. Hva eventuelt grunnen var til en slik manglende politikk, vil bli drøftet avslutningsvis.

En mer "fleksibel" lærlingeordning førte imidlertid ikke til noen nevneverdig endring i dens stilling innen yrkesopplæringen som helhet. En raskt voksende yrkesskolesektor kunne ta inn stadig flere ungdommer, der de fleste sluttet sin yrkesutdanning etter sitt ettårig grunnkurs.

6.2. Nye reformer i "den videregående skole".

Når det gjelder utviklingen av yrkesskolen blei diskusjonen etterhvert også i sterkere grad orientert mot det kvalitative innholdet i denne, fortsatt med tanke på å gjøre den mer tilpasningsvennelig til (det man antok som) nye og voksende krav fra arbeidsmarkedet. Utgangspunktet var at sjøl om det hadde gått mot en utvikling i retning av mer allmenne linjer på verkstedsskolene, var skolene fortsatt preget av tradisjonelle faglinjer, innrettet mot den "gamle" fagopplæringstankgangen. Argumenter for utvikling av sjølve innholdet i utdanningen hadde blitt ført fram allerede fra plankomiteen i 1958. Men den konkrete politikken hadde primært vært innrettet på den kvanitative utbyggingen. I 1965 blei det imidlertid nedsatt en komite som skulle utrede retningslinjer for utviklingen av "det videregående skoleverket" i sin helhet. I denne "Skolekomiteen av 1965" ("Steen-komiteen"), blei de

---

²² Jahnsen peker f.eks. på at formannen i NJMF hadde vært en sentral rådgiver i utformingen av endringsforslagene i den revidert lærlingeloven.

kvalitative aspektene i forholdet mellom allmennutdanning og fagopplæring stående sentralt. Komiteen blei nedsatt med følgende generelle utgangspunkt:

"Være videregående skoler - både gymnas og yrkesskoler - er til dels innstilt på et samfunn med mer uforanderlige yrkes- og arbeidsforhold en dem vi i dag opplever ... det svarer ikke til situasjonen i dag å sette et absolutt skille mellom allmennutdanning og yrkesdanning. Allmennutdanningen har stigende betydning også for yrkesarbeidet".²³

I tråd med dette foreslo Steen-komiteen allerede i sin første innstilling²⁴   slå sammen gymnas og yrkesskole til ett skoleverk der man skulle legge større vekt på en ny form for allmennutdanning, både innenfor de allmennfaglige og de mer yrkesfaglige studieretninger. Denne utdanningen skulle først og fremst ha karakter av f rstegangso ppl ring og forberede ungdommen på en "livslang læring". En yrkesutdanning skulle i et slikt perspektiv gi elevene "generell teknisk innsikt og manuell ferdighet", foruten "gode arbeidsvaner, samarbeidsvilje og samarbeidsevne og en positiv innstilling til arbeid i sin alminnelighet". Begrunnelsen for en slik innretning var samfunnsutviklingen som var kjennetegnet av store og hyppige forandringer og et produksjonsliv som i økende grad stilte krav til menneskenes intellektuelle ferdigheter framfor manuell kraft. De konkrete forslagene komiteen kom med i forhold til yrkesopplæringen var 1) et opplegg med "2-årige kombinerte grunnkurs" som besto av at man over to år kunne følge en parallellundervisning mellom grunnleggende verkstedsskole og gymnasets første år og 2) et forslag til ett-årig grunnkurs med en svært brei og allmennfaglig profil som kunne brukes som grunnlag for et andre r som i sterkere grad var yrkesfaglig innretta.

Både de generelle synspunkter og flere av de mer spesifikke forslaga Steen-komiteen kom med, blei lagt til grunn for det

---

²³ Steenkomiteens 1. innstilling, s.6. KUD's tilråding til komiteen. Sitert etter Jahnsen 1977:103.

²⁴ De la fram i alt tre innstillinger, hhv 1967, 1969 og 1970. Se referanseliste.

lovforslag som bl.a. skulle erstatte den gamle loven om yrkesopplæring fra 1940. Det er snakk om Lov om videregående opplæring av 1974, som tråtte i kraft 1976. Hovedstolpene i denne var at skillelinjene mellom yrkesskole og gymnas skulle bort. Almennutdanninga skulle styrkes innenfor de yrkesfaglige linjene. Overgangen mellom linjer skulle gå lettere. Man fikk opplegg med kombinerte kurs m.v.²⁵

Mye av denne skolepolitiske utviklingen tok sitt utgangspunkt i problemene omkring samspillet mellom skole og arbeidsliv. Spørsmålet var, som det blir oppsummert 10-15 år etterpå "hvordan man best mulig kunne tilpasse utdanningssystemet til arbeidslivets behov for kvalifisert arbeidskraft" (St.meld.45, 1980-81). Eller for å gjøre oppsummeringen mer presis; hvordan man kunne tilby de kvalifikasjoner arbeidslivet til enhver tid så seg tjent med. Og som vi har vært inne på innledningsvis, kan de svara som blei lansert ses som uttrykk for en enkel "naturhistorisk" forståelse av utviklingen av arbeid og kvalifikasjonsbehov. De representerte også et svært ensidig syn på hva slags kvalifikasjoner og kvalifikasjonspotensialer industrifagene og fagutdanningen har å tilby. Vi kan også se dette som et uttrykk for den svake stilling en erfaringsorientert pedagogisk tenkning har hatt innen norsk utdanning generelt (se f.eks. Monsen 1978).

Det er også viktig å huske på at denne utdanningspolitikken falt sammen med en omfattende gjennomgang av det høyere utdanningsvesen i Norge. Allerede i 1965 la Persson-utvalget fram sin innstilling om mellomteknisk utdanning (tekniske fagskoler). Ottosen-komiteen, som skulle utrede spørsmålet om videreutdanning etter gymnas, blei nedsatt i 1965, og kom med hele 5 innstillinger fra 1966-70. Endelig fikk vi S.P.Ander-senutvalget som skulle utrede om den tekniske utdanningsstrukturen i Norge. Det la fram sin innstilling i 1969. En fullstendig undersøkelse av utviklingen i norsk yrkesopplæring og fagutdanning fra denne tiden, må nødvendigvis se

---

²⁵ Se f.eks. St.meld.nr.15, 1984/85, s.5 eller NOU 1976:10, s. 72.

nærmere på de sammenhenger som har vært mellom alle disse utdanningsnivåene og den diskusjon er ført rundt utformingen av disse. Dette fører imidlertid for langt her.²⁶ Et moment som imidlertid bør nevnes, er den "tidsånd" disse utredningene og hele den utdanningspolitiske debatten inngikk i. Den var nemlig sterkt preget av de "funn" utdanningsøkonomene i OECD hadde presentert. Man mente å kunne påvise en klar sammenheng mellom samfunnets allmenne utdanningsnivå og dets potensiale for økonomisk vekst. Utdanningsnivået blei lansert som "den tredje faktor", som måtte sees på som et investeringsgode på lik linje med produksjonsmidler og (rå) arbeidskraft. Sjøl om det mer spesifikke innholdet i disse synspunktene var omdiskutert, var tankegangen generelt sett, antatt som gyldig (se bl.a. St.meld. 45 1980/81).

6.3. Samarbeid skole - arbeidsliv

6.3.1. Norsk Produktivitetsinstitutt's engasjement for samarbeid mellom skole og arbeidsliv.

Tankegangen om utdanningens generelle betydning for økonomisk vekst var også et viktig utgangspunkt for diskusjoner om den mere konkrete utforming av samarbeidet mellom skole og arbeidsliv. Norsk Produktivitetsinstitutt (NPI) engasjerte seg særlig i dette spørsmålet. Så tidlig som 1963 arrangerte instituttet en konferanse med en rekke sentrale folk både fra utdanningsvesen og arbeidsliv. Flere av disse blei også dratt inn i forskjellig komitearbeid. Konklusjonene fra disse komiteene blei presentert i et hefte med tittelen "Tiltak til fremme av samarbeidet mellom undervisningsvesen og næringsliv" (NPI 1966). Som konferansen i 1963, var disse komiteene sammensatt av "eksperter" eller nøkkelfolk innen utdanningsystem og arbeidsliv. Det kom fram en rekke mer eller mindre konkrete forslag til utforming av målsetninger for samarbeidet mellom skole og arbeidsliv, om hvordan man kunne få et bedre bilde av endrede utdanningsbehov i takt med forand-

---

²⁶ For en nærmere behandling av diskusjonen omkring utviklingen av den tekniske utdanningsstrukturen, se f.eks. Michelsen 1987.

ringer i næringslivet og hvordan samarbeidet mellom utdanning og arbeidsliv bedre kunne organiseres. Men generelt blei diskusjonene ført og forslaga formulert i relativt generelle vendinger. Uenigheter og meningsforskjeller kommer ikke fram. Det sentrale og samlede budskapet var et ønske om generell styrking av samarbeidet mellom skole og arbeidsliv - slik at utdanning og opplæring best mulig kunne tjene næringslivet. Tanken om skolen som tjener for næringslivet var en felles udiskutert premiss.²⁷

Det som klart kommer fram i forbindelse med dette NPI-initierte arbeidet, er at det i denne perioden vokser fram en helt ny interesse for utdanningens betydning blant en del representanter for næringslivet. Man ser store hull og mangler i et felt som (gjen)oppdages som helt avgjørende for produksjonslivets vekst. At dette er en nyvunnen interesse kom også godt fram i NPI's oppfølging av dette arbeidet.

I 1968 arrangerte NPI en arbeidskonferanse om Innstilling I fra "Skolekomiteen av 1965".²⁸ Og skal vi tro åpningen av konferanserapporten, var det "få av NPI's mange hundre prosjekter de siste 15 år (som) var blitt møtt med sterkere oppslutning enn "tiltak til å fremme samarbeidet mellom undervisningsvesen og næringsliv"". Men diskusjonen blei også her holdt i relativt generelle vendinger. Arbeidsgiversiden mente at komiteen ikke hadde tenkt nok igjennom de konsekvenser deres forslag hadde for næringslivet. Paradoksalt nok. For den hadde jo, som det blei sagt, "nesten for mye

---

²⁷ Dette er også et hovedpoeng i en bok av Erling Lars Dale (1974), som legger fram en grundig beskrivelse og analyse av NPI-konferansene på 60-tallet, Steen-komiteens arbeid og hele diskusjonen om forholdet mellom skolereformene og næringslivets interesser. Data og synspunkter i boka, som jeg har kommet over mens dette notatet er under korrekturlesing, har jeg ikke fått dratt full nytte av her. Viktig i det videre arbeidet.

²⁸ "Samarbeid undervisningsvesen/næringsliv. Søkelys på det videregående skoleverk", Dombåskonferansen februar 1968, Norsk Produktivitetsinstitutt, 1968.

(begrunnet) sine forslag ut fra næringslivets behov".²⁹ Komiteen kunne imidlertid svare at det hadde vært langt lettere om arbeidslivets organisasjoner hadde hatt bestemte organer som permanent arbeidet med opplærings- og skole spørsmål. For, hevdet Reiulf Steen:

"Det er et faktum at vi har hatt store vanskeligheter med å finne hvilke organer vi skulle henvende oss til for å få informasjon, synspunkter og oppfatninger som kunne være nyttige for oss i vårt arbeide".³⁰

Dette problemet hadde faktisk NAF allerede begynt å arbeide med. Som en konsekvens av den økte interessen for opplærings- og utdanningssørsmål, startet man på 60-tallet å bygge opp et apparat med egne organer i NAF sentralt og innen de enkelte bransjeorganisasjoner, som skulle ta seg av disse spørsmålene. En nærmere undersøkelse av disse organenes rolle for utformingen av industriens interne og eksterne opplæringspolitikk vil være en viktig oppgave for videre forskning.³¹

For at diskusjonen mellom skole og arbeidsliv skulle bli mer konkret, blei det på Dombås-konferansen lansert en idé om å

---

²⁹ Uttalelse av Øyvind Skard, NAF, ibid, s.24. Her tenkes det særlig på at utviklingen mot mindre vekt på yrkes-spesifikk utdanning ville stille langt større krav til bransjenes og bedriftenes egen opplæringsvirksomhet, noe som også blei påpekt i arbeidsgruppen som drøftet denne problemstillingen på konferansen, s. 33.

³⁰ ibid s. 57

³¹ Foruten i NAF sjøl, blei det på 60-tallet oppretta egne opplæringsfunksjoner for bl.a. verkstedsindustrien (VO i MVL), for elektrokjemisk industri (EAF) og for treforedlingsindustrien (Treforedlingsindustriens Yrkesopplæring). Disse organene vokste fram med mer eller mindre klare målsetninger og retningslinjer ut over det at "noe" måtte gjøres med opplæringsspørsmålet. En rekke av de enkeltpersoner som i dag står sentralt i industriens opplæringsarbeid var med å bygge opp disse organene og aktive i de utdanningspolitiske diskusjonene på 60-tallet. Sjøl har jeg sett på utformingen av opplæringspolitikken og opplæringsvirksomheten innen treforedling og elektrokjemisk industri. Det gir et godt inntrykk av den nye interessen for utdanning og opplæring innen industrien på den tida og hvilken betydning arbeidet til disse nøkkelfolkene spillte for den videre utviklingen, Olsen 1987. Se også Dale 1974.

opprette "yrkesnemder" for de respektive bransjer, som de engelske Industry Training Boards. Slik kunne organisasjonene få mer ansvar og ikke bare komme inn "med gode tanker og forklare ett og annet iblant", og man kunne komme et skikkelig skritt videre. "Nå sitter vi bare og filosoferer om hva som skal gjøres her og der", blei det sagt.³² En slik tanke om en bransjeorganisering av yrkesopplæringen blei tatt opp i en større utredning om yrkesutdanningen tidlig på 70-tallet.

6.3.2. Schönberg-utvalgets forslag

I 1971 ba Lærlingerådet og Yrkesopplæringsrådet for håndverk og industri KUD om å nedsette et utvalg for å se nærmere på den "videre utbyggingen av yrkesskolene og () yrkesutdanningens plass i det nye skolesystem som var under utvikling" (NOU 1976:10, s.7). Og i 1972 blir "Schönberg-utvalget" nedsatt for å "utrede former for samarbeid mellom skole og arbeidsliv og den videre utbygging av de yrkesfaglige studieretninger i den videregående skole". En av utvalgets sentrale rammebetingelser var den nye loven om videregående opplæring som var underveis. Den trakk sterke band tilbake til Steen-komiteens ideer. Denne koblingen kommer klart fram i Schönberg-utvalgets innstilling³³, også i utvalgets konkrete forslag til retningslinjer for den videre utbyggingen av yrkesskolen.

Utvalgets forslag til retningslinjer var samlet om to hovedtanker: For det første, en større horisontal integrasjon av fag og fagplaner; dvs. mest mulig fellesundervisning for elevene det første året, spesialisert yrkesutdanning det andre og tredje. For det andre, en vertikal samordning, der inntaksgrunnlaget til videregående kurs kunne være flere typer grunnkurs.

Når det gjelder utformingen av grunnkurs og bestemmelsen av innhold og rammer for videregående kurs, foreslo Schönberg-

---

³² Rektor T. Christoffersen, *ibid* s. 56

³³ Se NOU 1976:10, kap. 6 og 7

utvalget at dette burde skje med utgangspunkt i 10 s.k.

"bransjefamilier", nemlig for:

1. mekaniske fag
2. byggefag
3. elektrofag
4. grafiske fag og fotofag
5. næringsmiddelfag
6. kjemi- og prosesstekniske fag
7. tekniske tegnefag
8. praktiske-estetiske fag
9. sosiale og helsevern fag
10. søm og tekstilfag.

For den største bransjefamilien, mekaniske fag, blei det f.eks. foreslått samordnet grunnopplæring for i alt 23 fag.³⁴

Institusjonelt tenkte utvalget seg at denne samordningen langt på vei skulle styres av egne bransjeutvalg, sentralt og lokalt. Sentralt skulle disse samarbeide med riksyrrkesutvalgene (under lærlingeloven). Lokalt tenkte man seg et samarbeid med et fagutvalg som burde være felles for skole og arbeidsliv. Man foreslo m.a.o. å slå sammen de lokale yrkesutvalg for skole og lærlinelov (jfr. lærlingelovkomiteens forslag like etter krigen).

Sjøl om forslaget om "bransjefamilie"-organisering var en hovedsak i utvalgets forslag, kom det egentlig lite ut av dette. Det blei heller ikke hovedsaken i debatten som fulgte. Debatten blei først og fremst preget av den innbitte motstanden forslagene møtte fra yrkesskoleelevenes og lærlingenes interesseorganisasjon (YLI), som var dannet i 1970.³⁵ I oversikten over uttalelser som kom til en første delinnstilling (1973) heter det:

"YLI bemerker at "brei grunnutdanning i beslektede fag og spesialisering på et seinere tidspunkt ifølge myndighetene er viktigere enn faglig fordypning og størst mulig innsikt i det faget elevene ønsker opplæring i".

---

³⁴ Nærmere gjennomgang og forslag til utforming av et utdanningssystem ut fra slike bransjefamilier, blei presentert i en egen innstilling, NOU 1976:31.

³⁵ Om opprettelsen av YLI, se Mjelde 1975

YLI anfører dette som kjernen i utvalgets innstilling, og mener at skolemyndighetene med dette gjør knefall for en utvikling i næringslivet, ..." (NOU 1976:10, s.122)³⁶

YLI var ikke alleine om denne type kritikk, sjøl om andre innvendinger kom i mer moderate former. Innstillingen henviser til synspunkter fra høringsrunden om at man "ikke må få en kvalitetsforringelse av selve fagopplæringen" og at "systemet med bransjefamilier forutsetter 2-årig skoleopplæring i sammenhengende progresjon" (ibid s.82). Disse mer generelle oppfatningene sier komiteen seg også enig i.

Som vi skal se kom disse problemstillingene også til å prege den yrkesopplæringspolitiske debatten på 80-tallet - men da med en litt annen vektlegging enn på 70-tallet.

7. 1980-tallet: Renaissance for fagopplæringen - men noen vil ha den på "historias skraphaug "

7.1. Strid om studieretning for håndverks- og industrifag.

De råd Schönbergutvalget ga, blei i flere henseende fulgt opp og har vært viktige referansepunkt i departementale innstillinger om utviklingen av yrkesfaglig studieretning innafor den videregående skolen. I St.meld.nr. 15 (1984/85) "Om videregående opplæring" blir det oppgitt at man innenfor studieretning for håndverks- og industrifag, for de fleste fags vedkommende, har gått over til den breie grunnopplæringen som utvalget anbefalte.³⁷ Også den vertikale formen for samordning av fagplaner har vært nyttet. Departementet så dette som en riktig utvikling som det vil bygge videre på. En hovedmetode i dette arbeidet, heter det i meldingen, vil være å bygge ut "modulstrukturerte" fagplaner³⁸, dvs. at man

---

³⁶ Misnøyen med komiteens synspunkter, førte for øvrig til at YLI trakk sin representant i komiteen.

³⁷ St.meld.nr.15 (1984/85), s. 31

³⁸ ibid s.55

splitter opp en fagplan eller et lengre kurs i mindre enheter, som kan settes sammen på forskjellige måter. Slik kan eksamen i en modul innen ett fag gi kompetanse i et annet. Når det gjelder innvendingen om at ulik form for samordning av grunnopplæring "kan føre til mindre fordyping i det enkelte fag", svarer meldingen at "elevene skaffer seg på den annen side en bedre oversikt over fagene slik at de i større grad kan velge spesialisering gjennom videregående kurs I eller lærefag ..."39.

St.meld.15 peker ellers på at et hovedproblem når det gjelder utviklingen av fagplanene er spørsmålet om hvor mye "allmenteoritisk stoff som skal legges inn i den skolemessige yrkesutdanningen"40. Meldingen er etter måten relativt moderat i sitt standpunkt på dette området. Den peker på at de raske skiftninger som arbeidslivet gjennomgår og "den usikkerhet som preger den faglige utvikling i næringslivet kan føre til at en velger å gjøre yrkesopplæringen mer generell". Samtidig markerer den at "det kan være betenkelig om generaliseringen går så langt at anvendeligheten avtar merkbart". Videre påpekes farene ved unødvendig teoretisering:

"En yrkesopplæring som generaliseres, men som likevel holdes på det praktiske, konkrete plan, vil ha en vesentlig større overføringsverdi til en beslektet praktisk yrkesutøvelse enn en mer teoretisk utdanning"-
41.

Muligens er det ut fra slike vurderinger departementet stort sett holder seg til forslag om sammenslåing av grunnkurs, modulsystem osv. med tanke på den videre utviklingen av de yrkesfaglige studieretninger. Kanskje er det også fordi man er tvunget til å ta hensyn til den motstanden som på 80-tallet har reist seg mot en ytterligere reduksjon av det yrkesfaglige innholdet i yrkesopplæringen. For nå er det ikke bare YLI som imøtegår en slik utvikling, sjøl om denne

---

39 ibid s. 54

40 ibid s. 35

41 ibid s.36

organisasjonen fortsatt har kampen mot en uthuling av fagopp- læringen som en fanesak. Motstanden kommer nå også fra arbeidslivets hovedorganisasjoner, med LO og NAF i fremste rekke. Dette kom særlig klart til uttrykk i forbindelse med en innstilling fra en arbeidsgruppe nedsatt av RVO som skulle utrede spørsmålene omkring struktur og faglig innhold i studieretning for håndverk- og industrifag. Arbeidsgruppen, seinere kalt Johansen-utvalget etter formannen rektor Arne Johansen ved Tønsberg yrkesskole, la fram sin innstilling i 1984.⁴² I 1985 blei den lagt til grunn for vedtak i RVO.⁴³ Både innstilling og vedtak blei etterhvert titulert som "Yrkesopplæring 2000".⁴⁴

Utvalget leverte ingen enstemmig innstilling. Noe RVO's eget vedtak bærer preg av. Det sluttet seg i hovedsak til de prinsipper utvalget hadde enes om. Det gjaldt i først og fremst yrkesopplæringens strukturelle oppbygging. Hovedsaken her var et forslag om at grunnkurs og videregående kurs I (VK I) som helhet skulle organiseres som en basisopplæring retta inn mot fagbrevkompetanse. Denne basisutdanningen skulle først og fremst gi en grundig generell yrkesopplæring og være så brei som mulig, mens spesialopplæring og spissopplæring til de enkelte jobber måtte gis i arbeidslivet. Forslaget innebar også at basisutdanningen over to år kunne gi grunnlag for VK II og evt. VK III. Disse var tenkt lagt opp som et fleksibelt modulsystem med en mulighet for spesialisering fram til fagbrev eller som utdanning med generell studiekompetanse. Man var også enige om en målsetning om generell heving av yrkesopplæringens faglige innhold. Det blei sett som en målsetning å følge opp intensjonene i Lov om videregående opplæring om en sidestilling av yrkesfaglig og

---

⁴² "Innstilling fra en arbeidsgruppe som har vurdert struktur og faglig innhold i studieretning for håndverk og industri", RVO, april 1984.

⁴³ Innstillingen var representert som bakgrunnsmateriale for St.meld.15, men den var da ikke behandlet i RVO.

⁴⁴ "Videregående opplæring" 1-86 har et hovedoppslag om vedtaket i RVO.

allmennfaglig opplæring. Disse intensjonene var, etter utvalgets mening, langt fra realisert.

Hva var man så uenige om? Uenigheten oppsto på spørsmålet om hvordan det faglige innholdet skulle styrkes, eller rettere, hvilket innhold som skulle styrkes. En fløy i utvalget, med formannen i spissen, gikk nemlig hardt inn for en radikal utvidelse av det allmennfaglige innholdet i yrkesopplæringa. Begrunnelsen for det var at den etablerte yrkesopplæringsmodellen, som tok utgangspunkt i etablerte fag og yrker, har et for snevert utgangspunkt.⁴⁵ Den er ikke tilpasset de krav det "etterindustrielle samfunn" - "informasjonssamfunnet" - stiller, blei det hevdet. En modell for yrkes- og fagutdanning i dag må ta utgangspunkt i det nye samfunnet, der yrker og fag er i rask omforming, der ny informasjon, ny teknologi, ny viten stadig må søkes og innkorporeres i en livslang læring. Og det borger for avgjørende vekt på allmennfag (basisfag) som matematikk, norsk, språk, samfunnsfag osv., hevdet man.

Disse synspunktene hadde ikke flertall i utvalget. Høringsrunden viste også en brei motstand mot en utvikling i slik retning. For å oppnå et enstemmig vedtak, kunne derfor ikke RVO ta klart stilling til denne uenigheten. Som Arne Johansen oppsummerer:

"Når en vet at de to store partene i arbeidslivet LO og NAF, ikke deler mitt syn på allmennfagenes plass i yrkesutdanninga, og når en vet at det er umulig for RVO å gå inn imot et LO og NAF som står skulder ved skulder, da kunne ikke resultatet bli bedre."⁴⁶

Som nevnt har innstillingen og vedtaket i RVO vært fulgt av en ganske opphetet debatt. I denne debatten, har skillelinjene i hovedsak gått mellom representanter for skolen (KUD, RVO osv) og arbeidslivets organisasjoner, primært LO og NAF.

---

⁴⁵ Synspunktene som det her vises til, er i hovedsak hentet fra et lengre intervju med Arne Johansen i "Videregående opplæring" 1-86.

⁴⁶ "Videregående opplæring" 1-86, s.29.

Yrkesskolelærernes organisasjoner har også delvis stått på LO/NAF's side. I "Yrke", tidsskrift for Norsk Faglærerlag, var i 1986 et helt nummer viet spørsmålet om yrkesopplæringens framtid.⁴⁷ Her finner vi artikler fra flere av arbeidslivsorganisasjonenes representanter som hamrer løs hovedpoenget. Her i Arne Aure's (NAF) formulering:

"Skal den yrkesfaglige opplæring føre fram til den faglige standard som er nødvendig og ønskelig må fagopplæringen gis ut fra yrkenes og fagenes egne premisser og behov og ikke ut fra allmennfagenes."⁴⁸

Det er viktig å merke seg at arbeidslivets representanter ikke går imot allmennfaglige innslag i yrkesutdanningen. Tvert om. Det er et gjennomgående argument fra arbeidslivets representanter at elevene og lærlingene må få en brei basis- og allmennfaglig utdanning. Men det understrekes at det allmennfaglige innslaget "må bygge på de faglige krav som yrkesfagene stiller"⁴⁹. Dette var også synspunktene til flertallet i Johansen-utvalget. Spørsmålet er altså ikke så mye om man skal eller ikke skal legge vekt på allmennfag i yrkesopplæringa. Hovedproblemet, slik det stilles fra arbeidslivets folk, dreier seg om muligheten for yrkesfagene til å utvikle seg på egne premisser. Skolesekretær Kay Olav Winther, LO, formulerer i sitt innlegg i "Yrke" en skarp kritikk av det han oppfatter som en tendens til at den yrkesfaglige opplæringen i videregående skole blir underlagt det gamle gymnasetts normer og tradisjoner:

---

⁴⁷ Temanummer (1-86) i forbindelse med "Yrkesopplæringens uke", arrangert av LO, NAF, Norsk Faglærerlag, Skolenes Landsforbund, YLI, Norges Håndverkerforbund, Universitetsforlaget og Statens Yrkespedagogiske Høyskole. Dette var en landsomfattende mobilisering for å sette yrkesopplæringen på dagsorden, vise dens betydning for "landets kompetanseevne og industriens kompetanse", og bidra til en styrking av yrkesopplæringens kvalitet. Se brosjyre utgitt av arrangørene. På hovedkonferansen i Oslo den 3. og 4. mars var samarbeidet skole/næringsliv et hovedtema.

⁴⁸ "Yrke" 1-86, s.8

⁴⁹ Hans Bjertnes-Tangen, MVL, "Arbeid og Læring" 4-86

"Anstrengelser med sikte på å harmonisere de to retninger (allmennfaglig og yrkesfaglig, min anm.) er økende, og i miljøer som forvalter Lov om videregående opplæring, og som øver avgjørende innflytelse på skoleslagets utvikling, er det liten tvil om - og få motforestillinger til - at målet må være å arbeide fram en enhetlig, felles videregående skole som i hovedsak bygger på gymnasetts tradisjoner. Det skal ikke gis fagutdanning, men en viss yrkesforberedelse, og innslaget av allmennteori () skal økes uavhengig av om disse kunnskapene er yrkesrelevante."⁵⁰

De "anstrengelser" som det her siktes til, er ikke bare assosiert til forslagene fra mindretallet i Johansen-utvalget. Fra RVO-hold og fra andre krefter i skolen har det i de siste årene kommet flere uttalelser og forslag som går i samme retning; utvikling av kombinerte skoler, felles fagplaner på tvers av skolesystemet o.l. Ett av forslagene som også har versert er at man bør slå sammen Lov om videregående opplæring og Lov om fagopplæring.⁵¹ Og her kommer vi til en hovednøkkel for å forstå mye av den nye motstanden som er blitt reist fra arbeidslivets representanter mot uthulinga av fagutdanninga i skolen. For som vi har sett, dette er ikke noen ny politikk. Tema og synspunkter er lett gjenkjennelige fra Steen-komiteen på 60-tallet osv.⁵² Spørsmålet er hva som har skjedd siden denne tiden? Hva skyldes det at det i dag er motstand mot denne politikken, mens det kapt kan sies var tilfellet for 20 år siden? Ett viktig stikkord er Lov om fagopplæring i arbeidslivet.

---

⁵⁰ ibid, s.6

⁵¹ St.meld.15 (1984/85) er bl.a. kort inne på dette spørsmålet, men snakker kun om en "større samordning ... av styringsorganene", s.34. Forslaget blei også satt fram av en arbeidsgruppe nedsatt av RVO for å se på "Kombinerte videregående skoler", RVO, januar 1986. Hovedtanken i denne innstillingen var at det er et større behov for samordning og harmonisering på alle plan for å oppfylle intensjonene i Lov om videregående opplæring.

⁵² Dette poenget har også vært markert i debatten. Se oppslag i "Bransjenytt" nr.24 jan.1987, s.15: "RVO på gjen-grode stier".

7.2. "Lov om fagopplæring i arbeidslivet", fagopplæringen på offensiven.

Ett av Schönbergutvalgets mange forslag var å nedsette et utvalg som skulle utrede behovet for å revidere Lærlinge-loven. Utredningen som blei lagt fram, NOU 1978:30, blei utgangspunkt for en omforming av den gamle Lærlingeloven til en ny "Lov om fagopplæring i arbeidslivet", vedtatt av Stortinget 23. mai 1980.

7.2.1. Ny interesse for lærlingeordningen og fagarbeidere.

Dette utredningsarbeidet og innføringen av den nye loven kan ses som et uttrykk for en ny interesse for lærlingeordningen og større bevissthet omkring fagopplæringsspørsmålet i arbeidslivets organisasjoner.⁵³ Mens den utdanningspolitiske interessen som vokste fram på 60-tallet hadde et svært toppungt og relativt generelt og allment preg, utvikles det på 70-tallet en noe breiere interesse preget av en mer konkrete målsetninger. Og gjennom arbeidet med utredninger, særinnstillinger og høringsuttalelser i forbindelse med Schönbergutvalget og lærlingekomiteen, blei det i de enkelte bransjer utviklet en ny kompetanse og større interesse for opplæringsproblemen. Dette blei særlig drevet fram gjennom arbeidet i de organer for opplæringsspørsmål som siden 60-tallet var etablert i arbeidsgiver- og arbeidstakerorganisasjonene. Gjennom utredningsarbeidet på 70-tallet fikk flere av disse organene oppgaver av et ganske nytt format. En studie av bransjefamilien "kjemi/prosess"⁵⁴ f.eks. gir et godt inntrykk av disse sammenhengene. Et forslag om etablering av eget lærefag for prosessoperatører blei lansert og diskutert i nær tilknytning til arbeidet med de to nevnte utredningene. Ideene og synspunktene omkring dette forslaget blei utviklet

---

⁵³ Winther, op.cit, argumenterer også i den retningen.

⁵⁴ I Schönbergkomiteens definisjon inngikk her såvel treforedlingsindustri, elektrokjemisk industri, kjemisk teknisk industri, sementindustri, kjemisk og petrokjemisk industri

gjennom en brei mobilisering av enkeltbransjenes interesser og medførte en helt ny opplæringspolitisk bevissthet innen bransjefamilien som helhet.⁵⁵

Den nye interessen for fagopplæringen kan allerede spores på 70-tallet, f.eks. gjennom statistikken over avlagte fagprøver og inngåtte lærlingekontrakter. I 1972 var det inngått 2597 nye kontrakter for håndverk og industrifag under ett. I 1977 var tallet 4185. For avleggelse av fagprøve var det tilsvarende 4136 i 1972, og 6346 i 1977. I 1987 var tallene imidlertid oppe i 10531 inngåtte kontrakter og 12724 avlagte fagprøver. Det var mot midten av 80-tallet tallene økte mest.⁵⁶ Interessen har også vist seg på en annen måte. Stadig flere fag og fagområder er lagt under loven. På 80-tallet har det nesten hvert eneste år blitt rapportert om ett eller flere nye fag.⁵⁷ Argumentasjon for økt satsning på fagopplæring og teknisk utdanning er "daglig kost" fra arbeidslivets organisasjoner. Det er også foretatt egne undersøkelser som delvis bygger opp under denne argumentasjonen.⁵⁸

Når det gjelder den mer generelle bakgrunn for den nye interessen for fagopplæring og lærlingeordning, kan vi bare komme men noen generelle synspunkter. På slutten av 70-tallet og ut over 80-tallet blei begreper som omstilling og fleksibilitet etablert som "honnørord" for arbeidslivets utforming. Dette

---

⁵⁵ Se Olsen 1987.

⁵⁶ Årsmeldinger fra RFA.

⁵⁷ Se årsmeldingene fra RFA

⁵⁸ Norges Industriforbund gjennomførte i 1985/86 en undersøkelse om industriens utdanningsbehov og publiserte et eget debattheft om "Økt kunnskap og kompetanse" (1986 a og b). I undersøkelsen om utdanningsbehov kommer ikke den yrkesfaglige utdanningen så godt ut. Det kan tolkes som om industrien ikke ser behov for fagarbeidere, slik f.eks. Synnøve Aga gjør i sin kommentar (Aga 1988: 178). Norge Industriforbund tolker det selv ikke slik. De tolker det som en svakhet ved undersøkelsesopplegget (s. 9), og taler sterkt for styrking av fagopplæringen i sitt debattheft, se særlig sidene 9 og 28/29. Mekaniske Verksteders Landsforbund har også gjennomført en større undersøkelse om "Verkstedindustriens langsiktige kompetansebehov", NAVF's utredningsinstitutt, 1987.

var langt fra nye begreper, i og for seg, men det blei allikevel lagt noe annet i dem i forhold til tidligere. Utdanning hadde også tidligere blitt sett på som en viktig faktor som fremmet fleksibilitet og omstilling (jfr. Steen-komiteen osv). Da blei dette imidlertid tenkt i svært allmenne vendinger. Og det var særlig behovet for omstilling (mobilitet) på en omskiftelig arbeidsmarked man tok utgangspunkt i. En fleksibel om omstillbar kompetanse blei ensbetydende med allmenkunnskaper - "teori" - som kunne benyttes til ulike typer spesialisering.

Forskjellen er muligens at man på 70/80-tallet hadde erfart at en fagopplæring ikke nødvendigvis var til hinder for, men at den heller åpnet for, en større grad av fleksibilitet. Spørsmålet blei ikke bare stillt allment ut fra et arbeidsmarkedsperspektiv. Man tok også utgangspunkt i konkrete omstillingsprosesser i bedriftene. Man så ikke bare at det var et utdanningsbehov for et eller annet diffust "informasjonssamfunn". Man trengte utdanning og opplæring som kunne gi arbeiderne evner til å løse de mangfoldige, utfordrende og stadig endrede oppgavene arbeidet stilte "i dag". Det er nå de nye maskinene må brukes. Det er nå de nye produktene må skapes. Internasjonalt er dette på gang. "Vi" vil komme langt ut i lekse om vi ikke følger opp nå. Og det som først og fremst trengs er kompetente arbeidere, som både er grunnskolert til å ta nye utfordringer og som kan utføre et kvalitetsarbeid i sitt daglige virke. Slik sto problemet for stadig fler. Hva man trengte var derfor en generell og bred kvalitetsheving av rekruttene til arbeidslivet. Men hvorfor valgte man ut fra det å gi den "100 år gamle fagopplæringsmodellen" (Johansens uttrykk) en ny giv?

Særlig det tyske og det sveitsiske eksempelet har blitt hentet fram som "bevis" på fagopplæringens betydning for omstilling- og konkurransevne. En rekke delegasjoner med representanter for bedrifter, arbeidslivsorganisasjoner og skolefolk har kommet tilbake fra "studieturer" i Sveits og Tyskland som ivrige talsmenn for lærlingesaken. Det særegne med disse systemene er ikke bare at de evner å gi en god

yrkesrelevant grunnskolering såvel som en bestemt faglig kompetanse, de utmerker seg også med sin evne til å rekruttere breitt i ungdomskullene, også den den evnerike og "lærevillige" delen. Dette har nemlig vært et gjentakende poeng fra fagopplæringstilhengerne. I lys av de minkende ungdomskull, hvordan skal arbeidslivet få dekket sitt økte kompetansebehov, heter det, hvis man "ikke sørger for å sikre seg sin del av ungdommen gjennom attraktiv opplæring som gir langsiktig faglig kompetanse og økonomisk og sosial sikkerhet og trygghet"⁵⁹?

- Det kan nevnes som et paradoks at det innen tysk yrkesutdanningspolitikk er en ny giv i argumentasjonen for behovet av å utvikle et "yrkesovergripende utdanningskonsept" tilpasset "framtidens fabrikk".⁶⁰

7.2.2. Fagopplæring i arbeidslivet - arbeidslivets fagopplæring

Den nye Loven om fagopplæring i arbeidslivet var ikke bare uttrykk for en ny interesse, den var sjøl med på styrke denne interessen. Det nye med denne loven var bl.a. at den blei gjort gjeldende for hele landet. Et annet poeng var at partene i arbeidslivet fikk en langt mer avgjøredne rolle for utformingen av opplæringsplaner og bestemmelsen av det faglige virkeområdet, samt i utviklingen av fagopplæringspolitikken generelt. "Næringslivets" representanter, med likt antall representanter for arbeidsgivere og arbeidstakere, er sikret flertall i Rådet for fagopplæring i arbeidslivet

---

⁵⁹ Kay Olav Winther, direktør i RFA, Apropos, 11. november 1988. Denne typen argumentasjon er klassisk i fagopplæringsammenheng. Jfr. f.eks. argumentasjonen i lærlingelovkomiteen etter krigen, se ovenfor. Man finner den videre igjen på 60 og 70-tallet, også når det gjelder å satse på opplæring mer generelt. I kjemi/prosess f.eks. argumenterte man for satsing på opplæring og eget fag bl.a. ved å henvise til nødvendigheten av å rekruttere "lærevillige" ungdommer, Olsen 1987.

⁶⁰ Oppslag i Die Welt 18.3.89 om opplæringsvirksomheten i Audi som har bygd opp en helt egen "lærefabrikk" etter nye opplæringsprisnipper.

(etterkommeren av Yrkesopplæringsrådet). Og viktigere, det skal for hvert fagområde opprettes et Opplæringsråd med "et likt antall representanter fra arbeidsgiverne og arbeidstakerne, oppnevnt etter forslag fra fagenes organisasjoner". I tillegg skal det ha minst ett medlem "med godt kjennskap til skolen".⁶¹ Dette er de gamle sentrale yrkesutvalgene som er gitt fornyet og utvidet tillit. De er tiltenkt en aktiv og kontinuerlig rolle:

"Opplæringsrådene skal utarbeide forslag til opplæringsplaner som omfatter den praktiske opplæring og hovedmomenter og rammer for den teoretiske opplæring. De skal utarbeide forslag til forskrifter for fagprøve (svenneprøve) i de enkelte fag og oppgaver til prøvens teoretiske del. De kan også utarbeide planer for opplæring ut over fag- og svenneprøve. Opplæringsrådet skal holde seg orientert om den yrkesmessige og skolemessige utvikling på fagområdene og gi råd om grunnleggende yrkesutdanning, etter- og videreutdanning i faget."⁶²

Dessuten er det slik at departementet bestemmer om et arbeidssområde skal føres inn som et fagområde eller eventuelt hvilke fag som kommer under vedkommende fagområde, "etter felles forslag fra landsomfattende organisasjoner, som er tariffparter på området"⁶³.

Den organisatoriske oppbyggingen og institusjonelle innrammingen av Lov om fagopplæring er vist i figur 2.

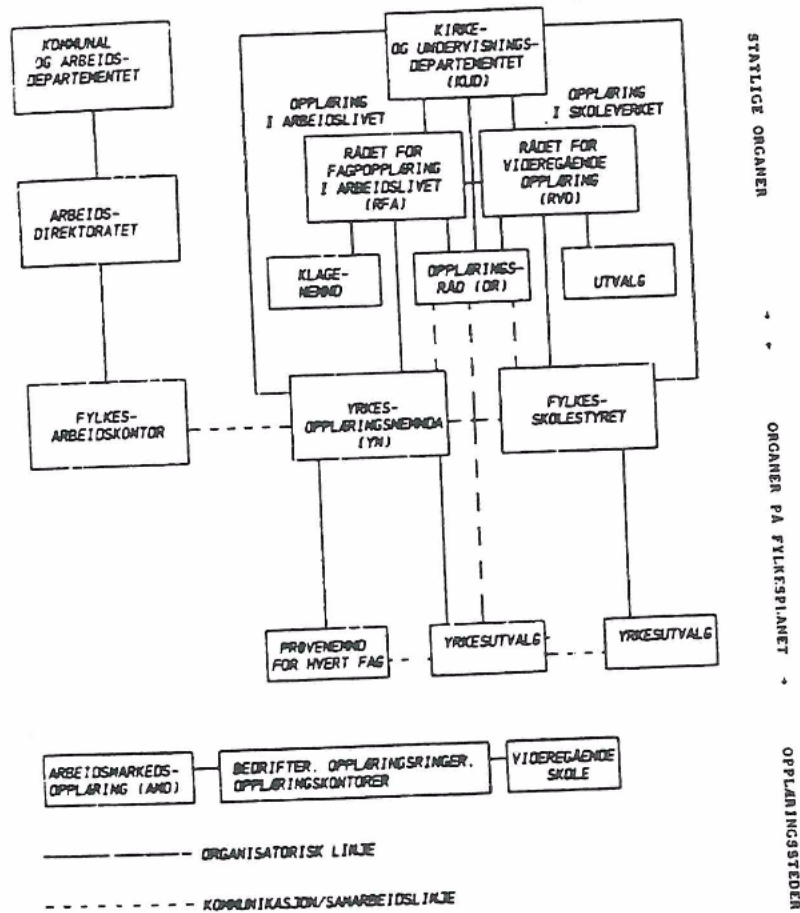
---

⁶¹ Lov om fagopplæring i arbeidslivet, § 6.

⁶² *ibid*

⁶³ *ibid*, § 2

Figur 2: Organer med ansvar for opplæring i arbeidsliv og skole fra 1980 (fra RFA's årsmelding 1987).

Bestemmelsene overfor legger ikke bare opp til en "fagopplæring i arbeidslivet". I høy grad kan vi også kalle det "arbeidslivets fagopplæring". Ut fra dette er det lett å forstå den kontante avvisningen av ethvert forslag om å slå sammen de to lovene - ikke minst tatt i betraktning av det som blir oppfattet som allmennfagenes hegemoni i skolevesenet⁶⁴. Dessuten, dess fler fagområder og opplæringsråd som blir opprettet og dess fler fag som kommer inn under loven, og, ikke minst, dess fler lærlingekontrakter det opprettes og fagbrev det utstedes, jo vanskeligere blir det å assimilere

⁶⁴ I sin uttalelse til innstilling om "kombinerte skoler" (se note 51) avviste RFA forslaget om sammenslåing av RVO og RFA nettopp med henvisning til at "Lov om fagopplæring i arbeidslivet har blant annet sin styrke i at alle organer under RFA er parts sammensatt", se RFA's årsmelding 1986.

fagopplæringsloven inn i Lov om videregående opplæring⁶⁵. Etterhvert er det kanskje heller slik at denne utviklingen vil kunne styrke fagopplæringsens krav om større innflytelse i skolen og dens krav om at "skolens fagplaner (må) bygges opp ut fra innholdet i opplæringsplanen"⁶⁶. Og om man vil gå med på noen form for sammenslåing, ser det ut til å måtte bli i form av etablering av én felles lov for all yrkesopplæring, mens allmennfaglig utdanning holdes utenfor. Det vil kunne gi sikre arbeidslivet en reell innflytelse i skoleverket. Mange-årig leder for MVL's opplæringsavdeling og leder for RFA, Hans Bjertnes-Tangen, har lansert denne tanken.⁶⁷

Innflytelsen i skolen blir også et naturlig krav siden teoriundervisningen er en sentral og integrert del av fagopplæringen. Det blir også lagt vekt på at det er flere veier som kan føre fram til fagbrev (jfr. figur 3). Og det blir sett som akseptabelt, og i hovedsak som ønskelig, at lærlingene har ett og kanskje to år teoriundervisning før de tar til på læretiden. Lærlingskolen ser man også som en viktig vei, som må styrkes.

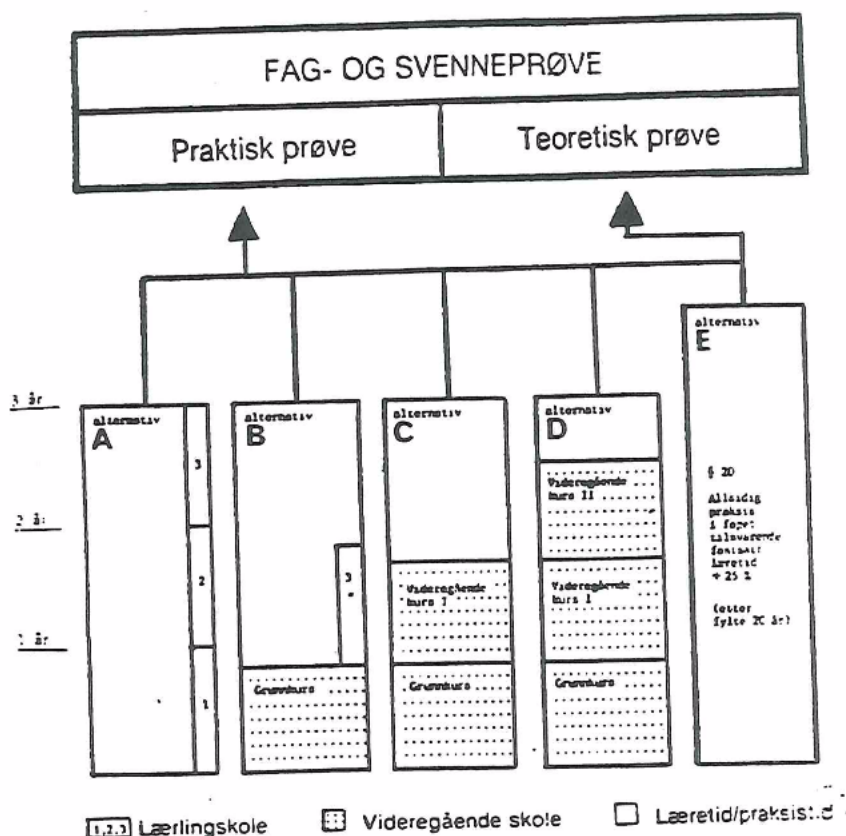
---

⁶⁵ Det er interessant å se at kanskje den hardeste kritikken av RVO og skolepolitikernes utspill, gjerne kommer fra representanter for de nye fagene. "Bransjenytt", bladet til arbeidsgiverforeningene i elektrokjemisk, kjemisk teknisk, glass og keramisk industri går kraftig til felts mot forslagene og tankegangen i RVO-gruppens innstilling om kombinerte grunnkurs. Kommentaren konkluderer som følger: "Drivkraften mot en enhetlig videregående skole kommer innenfra skolesystemet, mens elever og mottakere av elevene er uenig i en slik utvikling. ... Når skal skolen lytte til andre enn seg selv og hvor langt skal det gå før systemet makter å korrigere kursen?" "Bransjenytt" nr.24, jan.-87. Se ellers Olsen 1987

⁶⁶ Slik er det bl.a. formulert av Jon Olaf Halvorsen, daglig leder i RFA, "Yrke" 1-86.

⁶⁷ Intervju i "Arbeid og Læring" 4-86

Figur 3: Alternative veier fram til fag-/svenneprøve i fag med 3 års læretid (fra RFA's årsmelding 1987).

Arbeidslivets pådrift for en utvikling av fagopplæringen, har ikke gått upåaktet hen hos myndighetene. Den viktigste innsatsen herfra har sannsynligvis vært de økte satsene for tilskudd til lærebedrifter. Det har bl.a. vært som resultat av innstillingen fra et utvalg nedsatt av KAD, "Stahl-utvalget".⁶⁸ Dette utvalget blei nedsatt for å se hvordan fagopplæringen i arbeidslivet kunne styrkes og flere læreplasser framskaffes. Hovedtyngden av representantene i utvalget var sjøl viktige "interessenter" i Lov om fagopplæring. Av andre forslag enn økte lærligetilskudd til bedriftene, kan nevnes oppmuntring og økonomisk støtte til "opplæringsringer" for samarbeid mellom bedrifter, tilskudd til instruktører for å føre tilsyn med lærlingene, tilskudd til sekretærhjelp for opplæringsråd, informasjonskampanje om fagopplæring lokalt og sentralt m.m. Stahl-utvalgets innstilling har vært et viktig

⁶⁸ "Styrking av fagopplæring i arbeidslivet", rapport fra en arbeidsgruppe nedsatt av Kommunal- og arbeidsdepartementet, Oslo 1984. Se også St.meld. 15 (1984/85), s.33

dokument for den etterfølgende politikken fra de sentrale myndigheter. For vår del er dokumentet og den etterfølgende interessen for det, interessant som kontrast til Johansen-utvalgets innstilling og debatten som fulgte av den.

7.3. Motsetninger og mangfold i norsk yrkesopplæringspolitikk.

Kontrasten mellom de to utredningene viser hvilke motsetninger og skillelinjer som finnes i norsk yrkesopplæringspolitikk. Men, om det er klare hovedlinjer, er det likevel viktig å understreke at det finnes nyanser og et stort mangfold av ulike synspunkter og "indre" motstridende oppfatninger - på kryss og tvers - i det utdanningspolitiske bildet. Ett, relativt opplysende, eksempel på dette kan vi hente fra noen oppslag i "Apropos" i høst.

Av flere oppslag om fagopplæringen i år, kom det ett i oktober med følgende overskrift. "Lærlinger fremfor dårlig yrkesskole".⁶⁹ I teksten under blir det gjengitt uttalelser som: "Det er for mange dårlige lærere i yrkesskolen. Denne skoletypen gir for dårlig utdanning." Lærlingeordningen "gir en mer solid fagutdanning". Den er dessuten "billigere og mer effektiv enn opplæring gjennom yrkesskolen." Uttalelsene kommer fra informasjonssjefen i Oslo og Akershus Håndverks- og industriforening, som slik gir yrkesskolene det glatte lag, samtidig som hun framhever lærlingeordningen. Oppslaget er formet som en positiv kommentar til Byrådet i Oslo som "tenker nytt" og vil "kutte drastisk ned på antall plasser i yrkesskolen og heller satse på å øke antall lærlingeplasser".

Oppslaget blir lagt merke til - også av faopplæringstilhengerne. Kay Olav Winther, direktør i RFA og tidligere skolesekretær i LO, tar kraftig til motmæle bare to uker etterpå.⁷⁰ Det er bra med publisert omkring fagopplæringen skriver

---

⁶⁹ Apropos 28.10.1988

50 ⁷⁰ Apropos 11.11.1988

han, men dette oppslaget skulle han "gjærne sett at (man) hadde vært foruten". For:

"Det er selvfølgelig flatterende og stimulerende for oss som har ansvaret for lærlingeordningen at den får så godt skussmål, men det er ikke heldig at det etableres et inntrykk av at det er motsetning eller konkurranse mellom yrkesopplæringen i den videregående skolen og lærlingeordningen. Fullstendig fagopplæring som gir fagbrev, består av begge disse komponenter. (min utheving) Et kvalitativt eller kvantitativt redusert skoletilbud gjør det derfor vanskeligere å bygge opp den kompetansen som fagbrevet skal være uttrykk for."

Byrådets forslag om å redusere antall skoleplasser med henvisning til at det skal opprettes flere læreplasser istedet, mener han derfor er svært betenkelig. For det første er det altså "ikke spørsmål om enten skole eller fagopplæring i arbeidslivet, men både og". For det andre skaper slike tiltak store "motsetninger mellom personer og systemer som skal samarbeide." På samme måte som den type oppsalg Apropos presenterte den 28.10 "ikke akkurat (gjør det) lettere å bli trodd" når man forsikrer skeptikerne i skolesystemet om at "det ikke er - og ikke skal være - noe konkurranseforhold mellom de to opplæringsformene".⁷¹ For det tredje, er det svært tvilsomt om Oslo kommune/fylke kan få "opprettet alle disse læreplassene". Dermed kan man bli sittende igjen med et dårligere tilbud totalt sett, samtidig som "dette bidrar til å diskreditere lærlingeordningen fordi den ikke maktet å holde det Byrådet lovet". Nei, mener Winther,

"En nedbygging av de systemene som sammen gir fullstendig fagopplæring, betyr en svekkelse av vår faglige beredskap, og en reduksjon av det utviklingspotensiale som skal bidra til å bygge opp og formidle den kompetansen vi trenger i morgendagens arbeidsliv."

Av andre typer "interne" motsetninger kunne vi f.eks. nevne forholdet mellom bransjeorganisasjonenes opplæringsavdelinger og enkeltbedriftene. Opplæringsavdelingenes generelle, prin-

---

⁷¹ "Enkelte lærerorganisasjoner, regionale skolemyndigheter og fylkespolitikere har (nemlig) stilt seg skeptisk til lærlingeordningen og det systemet som er bygget opp for å ivareta denne opplæringsformen." ibid

sippielle og tildels "visjonære" opplæringspolitikk, har ikke alltid like stor grobunn i bedriftene, som står ovenfor umiddelbare og konkrete opplæringsproblemer (Olsen 1987). Det er heller ikke bare i arbeidslivet det finnes ulikheter i perspektiver og oppfatninger omkring yrkesutdanningen. Også internt i utdanningssystemet kan man spore viktige motsetninger. Det kan f.eks. dreie seg om problemet med sentrale myndigheters utdanningspolitiske retningslinjer i forhold til interesser for lokale eller regionale tilpasninger. Her går det også på spørsmålet om konflikten mellom de skolepedagogiske tradisjonene fra det gamle gymnaset iforhold til ivaretaking og videreutvikling av en særegen yrkespedagogisk tradisjon.⁷² Nærmere undersøkelser av denne type konflikter ville være av stor betydning for å øke innsikten i virkemåten til norsk yrkesutdanningssystem.

8. Avslutning

En hovedhensikt med dette arbeidet har vært å gi en beskrivelse av noen hovedtrekk ved utviklingen av norsk yrkesfaglig utdanningssystem og utdanningspolitikk vedrørende håndverks- og industrifag. Målsetningen med arbeidet har ikke vært å trekke de "store" konklusjonene, men først og fremst å bidra til et grunnlag for utvikling av hypoteser for en videre forskning, særlig om forholdet mellom arbeid og utdanning. Mitt utgangspunkt for dette arbeidet har bl.a. vært en undersøkelse av framveksten av nye lærefag for driftsoperatører i prosessindustrien. Som nevnt innledningsvis, blir denne prosessen studert på bedrifts- og bransjenivå i forhold til en breiere arbeidspolitisk sammenheng, der spørsmål som teknologisk utvikling, organisasjons- og ledelsesformer, interesseorganisering og avtaleverk inngår som viktige momenter. Samtidig har det vært nødvendig å se utviklingen i lys av trekk ved

---

⁷² Også blant forskerne finnes det skarpe synspunkter og forskjellige vurderingen av de framtidige behov og utviklingstendenser i den yrkesfaglige utdanningen. Synnøve Aga hevder f.eks. at "prognosene er entydige i sin understrekning av betydningen av å styrke teoridelen generelt og allmennfagene spesielt i yrkesopplæringen" (Aga 1988:1).

norsk yrkesutdanningsssystem og utdanningspolitikk. Men om vi snur på flisa, og stiller spørsmålene fra et utdanningsperspektiv, er det behov for å undersøke fag- og yrkesutdanningen i forhold til trekk ved arbeidslivets utforming. Dette har det også vært et ønske å få fram i denne framstillingen. La oss oppsummeringsvis se på noen av de problemstillingene som synes å stå sentralt.

I 80-åra kan vi snakke om to hovedtendenser innen den yrkesfaglige utdanningen, både i politisk debatt og praksis. På den ene siden har vi fått en "renessanse" for fagopplæringen. På den andre siden er det kommet en ny aktivisme for en "allmenngjøring" av yrkesutdanningen. Men bildet er ikke klart og entydig. Det finnes standpunkter og holdninger, tiltak og politikk i mange sjatteringer og varianter.

Hovedstrømmingene kjenner vi igjen fra historia. Den første yrkesutdanningen i håndverk og industri var organisert som fagopplæring. Fagene blei regulert gjennom arbeidslivets egne kanaler. De første skolene blei oppretta som støttetiltak for den praktiske fagopplæringen i arbeidslivet. Tidlig på 1900-tallet var det en aktiv bevegelse for en bedre lærlingeordning. Ønsket om å bygge ut systemet med fag- og forskoler blei sett i forhold til dette. Men da det for alvor kom fart i skoleutbygginga, var det under en annen utdanningspolitisk frammarsj. At lærlingeordningen omsider blei satt under offentlig regulering, hjalp den ikke stort. "De lavere tekniske skoler" blei ikke lenger tenkt primært som ledd i en fagutdanning, men som ledd i en generell grunnutdanning av ungdom som raskt kunne bidra til produksjonslivets oppbygging og og stå fritt på et arbeidsmarked i rask vekst. De blei først og fremst produsenter av spesialarbeideremner for industrien. På 50/60-tallet blei det utviklet en mer begrunna politikk for en slik generell og allmenn yrkesfaglig grunnutdanning. Den blei fulgt opp på 70-tallet gjennom Lov om videregående utdanning.

Fra 30-tallet har yrkesskolesystemet mer og mer utvikla seg som et eget system, adskilt fra spørsmålet om fag- og fagopp-

læring. Yrkeskolene og lærlingeordninga framsto i stadig sterkere grad som to verdner, institusjonalisert gjennom to forskjellige styringssystemer, med skolesystemet som det klart førende. Yrkesopplæringsrådets innlemmelse i RVO kan stå som et symbol på etterkrigstidas utvikling fram til 80-tallet; fagopplæringens dobbelte "undertrykking" - av skolesystemets "imperialisme" og de allmennfaglige skoletradisjoners overherredømme.

På 80-tallet har fagopplæringen fått en ny offensiv. Gamle hovedstrømninger i norsk yrkesutdanningspolitikk brytes mot hverandre. Her samles en rekke tråder fra diskusjoner om fag- og yrkesutdanning opp igjennom årene og viktige trekk ved den norske yrkesutdanningen og utdanningspolitikken kommer tydeligere til syne. Det gir i seg sjøl et spennende utgangspunkt for videre studier.

Men også 80-tallets brogete bilde kjenner man igjen fra den historiske utformingen av norsk yrkesfaglig utdanning. Heller ikke historia kan bare oppsummeres i klare og enkle linjer. Det skyldes bl.a. at det både i skole og arbeidsliv har vært mange aktører med ulike interesser og synspunkter. Det er imidlertid ett spørsmål som særlig trenger seg på ved en slik historisk gjennomgang som er presentert her. Hvor velutvikla og reflektert har aktørenes utdanningspolitikk egentlig vært til ulike tider? Et gjennomgående inntrykk er at fagopplæringsspørsmålet og utdanningspolitikken, kanskje særlig i industrien, i beste fall har vært "satt bort" til enkeltpersoner og behandlet som et sekundært problem. Det gjelder både på lokalt og sentralt plan. Aktivismen for lærlingesaken på 20-tallet (Stub) satte ikke sterke nok spor. Når utdanningsspørsmålet i "ekspert-kretser" blei tatt opp på brei basis på 60-tallet, var det som om man snakket om et nytt fenomen. Og først da gikk man i gang med å bygge opp et eget apparat for opplæringsspørsmål i bransjeorganisasjonene. Ikke desto mindre, også i dagens nye giv fra arbeidet med "næringslivets kompetansebehov" blir det rapportert om en erkjennelse fra arbeidsgiverhold at man i næringslivet har hatt en lite

velfundert utdanningspolitikk.⁷³ Spørsmålet er om ikke dette problemet også har vært gjeldende for arbeidstakerorganisasjoene i norsk arbeidsliv. Som på arbeidsgiversiden, er det først på 80-tallet at fag- og yrkesutdanningsproblemer for alvor har blitt sentrale tema i LO og i de enkelte forbund. Det er først nå disse problemstillingene oppfattes som viktige for andre enn noen få eksperter som har måttet drive sitt arbeid for seg sjøl, på siden av organisasjonenes hovedsaker, overlatt til sine diskusjoner med andre likestilte - i arbeidsliv og skoleverk.

En av grunnene til at arbeidslivets utdanningspolitikk kan framstå med noe uklare konturer, skyldes med andre ord at dette ikke har vært av de mest prioriterte spørsmålene i organisasjonenes arbeid. For organisasjonenes ledere og tillitsmenn har spørsmålene ikke stått i noen umiddelbar sammenheng til organisasjonenes generelle hovedoppgaver og heller ikke inngått som strategiske faktorer for deres arbeid.

Det kan se ut til at industriens opplæringsproblem (lenge) har vært overskygget av en produktivitets- og rasjonaliseringspolitikk basert på prinsipper for forenkling av arbeidsoppgaver, streng arbeidsdeling og full utnyttelse av arbeidskraften gjennom intensivisering av arbeidet. Dette har stått godt i forhold til fagbevegelsens tariffpolitiske linje for kollektiv lønnsvekst basert på produktivitetsvekst og prinsippet om "solidarisk lønnspolitikk". En linje som i større grad retta oppmerksomheten mot muligheter for tradisjonelle rasjonaliseringsgevinster og kompensasjon for økt innsats, enn mot arbeidets faglige innhold og lønn etter kvalifikasjoner. Det er betegnende for det norske systemet at fagene primært har framstått som tariffkategorier, som kategorier som har vært formet av og hatt sin rolle i en tariffpolitisk sammenheng (Sakslind m.fl. 1985). Spørsmål om fag eller ikke-fag har framstått som et forhandlingsspørsmål, som defini-

---

⁷³ Se f.eks. intervju med Ragnhild Sohlberg i "Apropos" 14. desember 1989

sjoner av lønnskategorier. Når bedrifter har utviklet politikk for en mer offensiv opplæring f.eks., har tildeling av interne fagbrev fungert mer som lønnsincentiver enn som uttrykk for reell kompetanseheving (Olsen 1985).

Når vi i dag ser en ny, mer velfundert, utdanningspolitikk i industrien, står det i forhold til nye produksjonskonsepter og arbeidspolitiske paradigmer. Og vi ser vi tendenser til en omformulering av de gamle retningslinjene for fagbevegelsens tariffpolitikk. Det kommer f.eks. fram i forbindelse med etableringen av nye operatørfag i prosessindustrien. Arbeidsgiversiden strever for en spredning av fagene for å sikre en god rekruttering og for å heve kompetansen i arbeidsstokken, slik at det er lettere å omstrukturere arbeidet og gi operatørene større ansvar, noe som igjen vil føre til mer effektiv produksjon og større produktivitet. I dette ligger en åpning for større differensiering av arbeidsstokken og en utfordring for en tradisjonell fagforeningspolitikk.

Utfordringen er tatt imot med klare tilpasninger i forhold til de gamle tariffpolitiske hovedlinjene. Men det er noe som henger igjen. Det synes som om det fortsatt er den gamle lønnspolitikken som styrer arbeidstakernes interesser i fagopplæringen. Om vi ser på spredningen av de nye fagene i prosessindustrien, finner vi at svært mange av de som til nå har tatt fagbrev har vært s.k. § 20-kandidater⁷⁴ (opp mot 90 %). Mange bedrifter har oppmuntret de ansatte til å ta fagbrev og lagt til rette for deltakelse på § 20-kurs. Interessen fra de ansatte har vært stor. Men fra folk på arbeidsgiversiden er det stilt spørsmålstejn om gjennomføringa av §-20 opplæringa fra bedriftenes side, og det er pekt på problemet med at kravene slakkes for at flest mulig skal nyte godt av fagtillegget. På arbeidstakersiden er man også oppmerksom på problemet i det at man ser en fare i utvanning av fagene (Olsen 1987). En ny interesse og bevissthet omkring

---

⁷⁴ § 20 i Lov om fagopplæring gir ansatte over 20 år med lang praksis i "faget", mulighet til å gå opp til fagprøve etter godkjent teorikurs.

fag og fagopplæring støter mot gamle tariffpolitiske grunnholdninger både blant arbeidsgivere og arbeidstakere.

Slike problemstillinger taler for en videre kartlegging av opplæring og utdanningspolitikk på bransje- og bedriftsnivå og for en analyse av disse forholdene i sammenheng med produksjons- og tariffpolitiske utviklingstrekk. Slike sammenhenger bør også spores i konkrete studier av møtesteder mellom skole og arbeidsliv både på lokalt og sentralt plan. For når det gjelder videre undersøkelser av utformingen av den yrkesfaglige utdanningen i Norge, kan det synes fruktbart å gå nærmere inn på studier av slike møtesteder. Det kan f.eks. gjøres gjennom inngående granskning av forhistoria til og utviklingen av Rådet for Videregående opplæring og Rådet for Fagopplæring i arbeidslivet, med deres respektive sentrale, regionale og lokale organ og forbindelsene mellom disse. Det vil gi en bedre innsikt i de institusjonelle styringsorganenes virkemåte. Samtidig vil man få et nært kjennskap til motsetninger og mangfold blant de utdanningspolitiske aktørene (departement, fagforbund, industri, håndverk, skoleinteresser osv) ut fra deres praktiske opplæringspolitikk. I sammenheng med f.eks. lokale/regionale analyser av utviklingen ved enkelte skoler og enkelte fag, ville en slik studie kunne gi interessante bidrag til kunnskapsutviklingen om det yrkesfaglige utdanningssystemet i Norge (se for øvrig AHS 1988).

Referanser

Aga, Synnøve

- 1988 Yrkesrettet opplæring i videregående skole. Rekruttering til arbeid, oppbevaringssted, poengsamling eller blindgate? Institutt for Samfunnsforskning, Rapport 88:3

AHS

- 1988 "Utdanningssystem og utdanningspolitikk. Yrkesfaglig og teknisk utdanning i Norge". Programnotat. AHS serie B 1989:2

Benum, Edgeir

- 1985 "Teknologi, arbeid, utdanning. Utviklingstendenser i opplæring til industrielt arbeid ca. 1910 - ca. 1965", i: **Tidsskrift for arbeiderbevegelsens historie**, 1/1985.

Bjørndal Ivar (red.)

- 1984 **Videregående skole for alle. Ide og virkelighet**. Universitetsforlaget, Oslo/Bergen/Trondheim

Dale, Erling Lars

- 1974 **Skolereformene og næringslivet En dokumentasjon og kritikk av det stadig mer intime samarbeid mellom skoleplanleggere og næringsliv**. Gyldendal Norsk Forlag, Oslo.

Drexel, Ingrid

- 1980 "Die Krise der Anlernung im Arbeitsprozess", **Soziale Welt** 1980, Heft 3

Gran, Thorvald

- 1971 "Yrkesskoleutbygging i norsk etterkrigstid", arbeidsnotat, Sosiologisk Institutt (off.adm.), Universitetet i Bergen.

Halvorsen, Tor

- 1982 Profesjonalisering - Taylorisering. Ingeniører mellom leing og arbeidarmotstand, hovedoppgave, Institutt for offentlig administrasjon og organisasjonskunnskap, Universitetet i Bergen.

Holm, Ivar

- 1960 Lærlingeloven for håndverk, industri, handel og kontorarbeid. Med kommentarer og utfyllende bestemmelser, Oslo Tiden Norsk Forlag

Houman Sørensen m.fl. (PUKKS-gruppen)

- 1984 Lærlinge, utdanning og utbytning. Om lærlingeutdannelsernes økonomiske, politiske og ideologiske funksjon, PUKKS bind 1, hovedavsnitt 1, Institutt for Utdanning og Socialisering, Aalborg Universitetscenter

Jahnsen, Bjørn Ragnar

- 1977 Fra faglig tilsyn til statlig kontroll. Lærlingelovens organer 1950 - 1976, hovedoppgave, Sosiologisk Institutt (off.adm), Universitetet i Bergen.

Jangård, Hilde

- 1978 "Skole og arbeiderkultur på kollisjonskurs", i Lars Monsen (red.): Kunnskapssosiologi og skoleutvikling. Universitetsforlaget.

Kjeldstadli, Knut

- 1987 Jerntid. Fabrikkssystem og arbeidere ved Christiania Spigerverk og Kværner Brug fra om lag 1890 til 1940, (dr. avhandling), Oslo

Kokkersvold, Erling; Mjelde, Liv

- 1982 Yrkesskolen som forsvant. Gyldendal, Oslo

Lutz, Burkart

- 1974 "Vorläufige Notizen zur gesellschaftlichen und politischen Funktion von Beruf", i: Reinhard Crusius, Wolfgang Lempert, Manfred Wilke (Hg), Berufsausbildung -

Reformpolitik in der Sackgasse? Alternativprogramm für eine Strukturreform, Rowohlt, Hamburg.

1976 "Bildungssystem und Beschäftigungsstruktur in Deutschland und Frankreich", i: ISF München (Hg) **Betrieb - Arbeitsmarkt - Qualifikation**, Frankfurt/München.

1984 **Der kurze Traum immerwährender Prosperität**, Campus Verlag, Frankfurt/NY

Michelsen, Svein

1987 **Petroliumsingeniører og oljeindustri. Relasjoner mellom arbeid og utdanning i Rogaland 1971 - 1982**, hovedoppgave, Institutt for administrasjon og organisasjonsvitenskap, Universitetet i Bergen. (Under trykking i AHS skriftserie A.)

Mjelde, Liv

1975 **Yrkesskoleelever og lærlinger. Proletarer i utdannings-
samfunnet**, Oslo, Yrkesskoleelevenes og lærlingenes interesseorganisasjon (YLI).

1983 "Fra laugsvesen til åttitallet. Om arbeid og læring i arbeidets to kulturer", Papir på Nordisk sosiologkongress, Stavanger.

1988 **Fra hånd til ånd. Om arbeid og læring i et yrkesutdanningsperspektiv**. Avhandling. Sosiologisk Institutt, Universitetet i Oslo.

NAVF

1985 "Arbeid og utdanning", Rapport nr. 1, Utarbeidet av Runde Sakslind, Rådet for samfunnsvitenskapelig forskning.

1987 "Ny giv for utdanningsforskningen". Innstilling fra planutvalg for Senter for utdanningsforskning.

Olsen, Ole Johnny

1985 "Arbeidspolitikk og opplæring i Norsk Hydro", vedlegg 2
i NAVF/RSF "Arbeid og utdanning" Rapport 1.

1987 "Prosessarbeid og fagopplæring. Om fremveksten av nye
lærefag i prosessindustrien. Tyske og norske erfaringer". Upublisert arbeidsnotat, Sosiologisk institutt,
UiB.

Sakslind, Rune

1985 "Arbeid og utdanning. Omriss av et forskningsfelt".
Moral-prosesjektets skriftserie nr. 17, Sosiologisk
institutt/ Institutt for offentlig administrasjon og
organisasjonsvitenskap, UiB

Sakslind, Rune, Tor Halvorsen, Olav Korsnes

1985 "Arbeidslivsforskning og de særegne industrielle rela-
sjoner i Norge", i: Ivar Bleiklie m.fl. (red.), Poli-
tikkens forvaltning. Festskrift til Knut Dahl Jacobsen
på 60-årsdagen 14. desember 1985, Universitetsforlaget.

Seip, Jens Arup

1963 "Nasjonalisme som vikarierende motiv", i Fra embedsman-
nsstat til ettpartistat og andre essays. Universitets-
forlaget

Offentlige utredninger, stortingsmeldinger, m.v.:

Yrkesopplæringsrådet for Håndverk og Industri

1936 Innstilling om Lov om yrkesundervisning for håndverk og
industri. Forslag til omorganisering av de tekniske
skoler.

1949 Det norske yrkesskolestellet for håndverk og industri,
informasjonshefte.

Arbeiderorganisasjonenes yrkesopplæringskomite
1936 Yrkesopplæring, arbeidsformidling, yrkesveiledning,
ungdomsforsorg m.v.

Norsk Produktivitetsinstitutt (NPI)
1966 Tiltak til fremm av samarbeidet mellom undervisnings-
vesen og næringsliv. Hefte. NPI, Oslo.

1968 Søkelys på det videregående skoleverk. Rapport fra
"Dombåskonferansen" Februar 1968. NPI, Oslo.

NOU 1976: 10 Framtidig yrkesutdanning (Samarbeid mellom
skole og arbeidsliv), Schönberg-utvalget

NOU 1976: 31 Yrkesutdanning i skole og arbeidsliv (Fag-og
bransjeområder), Schönberg-utvalget

NOU 1978: 30 Om lærlingelov

St. meld. nr.56 (1959/60): Den videre utbygging av verksteds-
skolene for håndverk og industri, KUD.

St. meld. nr.97 (1964-65): Om landsplan for den videre utbyg-
ging av yrkesskolene forhåndverk, industri, handel og kontor-
arbeid m.m. for perioden 1965 - 1970/71.

Innstillinger om det videregående skoleverket fra Skole-
komiteen av 1965 (Steen-komiteen)

Innstilling I (1967): Om behovet for opplæring og utdanning i
aldersgruppene 16-19 år, og plan for utvikling av det videre
skoleverket, vedlegg St.m. nr. 91 (1969-70).

Innstilling II (1969): Forsøksplaner for studieretningene
håndverk og industri m.v., vedlegg St.m. nr. 91 (1969/70)

Innstilling III (1970): Forsøksplaner for studieretningene
landbruk m.v. Lærlingordning og lærlingskole , ... , vedlegg
til Ot.prp. nr. 5 (1972-73)

St. meld. nr. 45 (1980-81): Utdanning og arbeid, KUD

St. meld. nr. 15 (1984-85): Om videregående opplæring, KUD

Kommunal og arbeidsdepartementet

1984 Styrking av fagopplæring i arbeidslivet, rapport fra en arbeidsgruppe nedsatt av KAD, formann, statssekretær Kjell Stahl.

Rådet for fagopplæring i arbeidslivet: Årsmeldinger

Rådet for videregående opplæring (RVO)

1984 Innstilling fra en arbeidsgruppe som har vurdert struktur og faglig innhold i studieretning for håndverks- og industrifag, formann rektor Arne Johansen.

Lov av 23. mai 1980 nr. 13: Om fagopplæring i arbeidslivet, med endringer sist ved lov av 21. juni 1985, KUD.

Norges Industriforbund

1986a "Industriens utdanningsbehov", utredningsrapport.

1986b "Økt makt og kompetanse", debatthefte.

